

Univerzitet Singidunum

Departman za posleddiplomske studije

Studijski program: Poslovna ekonomija

Revizija u funkciji smanjenja bankarskog rizika

– MASTER RAD –

Mentor:
prof. dr Milovan Stanišić

Student:
Alisa Salihović
Broj indeksa:
400775/11

Beograd, 2013.

Sadržaj

Uvod.....	- 5 -
I Finansijsko izveštavanje.....	- 9 -
1 Finansijski izveštaji	- 10 -
1.1 Svrha finansijskih izveštaja.....	- 11 -
1.2 Sastavni delovi seta finansijskih izveštaja	- 12 -
1.3 Period izveštavanja	- 13 -
2 Prikazivanje finansijskih izveštaja.....	- 13 -
2.1 Struktura i sadržaj finansijskih izveštaja.....	- 14 -
2.2 Obrasci finansijskih izveštaja	- 18 -
3 Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji.....	- 25 -
3.1 Pojedinačni finansijski izveštaji.....	- 25 -
3.2 Konsolidovani finansijski izveštaji.....	- 25 -
4 Periodično finansijsko izveštavanje.....	- 26 -
4.1 Izveštaji za period duži ili kraći od godinu dana	- 26 -
4.2. Vanredni finansijski izveštaj.....	- 27 -
II Revizija finansijskih izveštaja	- 28 -
1 Pojam revizije	- 29 -
1.1 Istorijat revizije	- 29 -
1.2 Definisanje revizije	- 31 -
1.3 Svrha i cilj revizije	- 32 -
2 Profesionalna regulativa	- 33 -
2.1 Zakonska regulativa	- 34 -
2.2 Međunarodni standardi revizije	- 35 -
2.3 Etički kodeks za profesionalne računovođe.....	- 36 -
3 Revizor.....	- 37 -
3.1 Uloga revizora.....	- 38 -
3.2 Vrste revizora.....	- 38 -
3.3 Odgovornost revizora.....	- 41 -

4 Revizorske firme.....	- 41 -
5 Mišljenja revizora.....	- 42 -
5.1 Pozitivno mišljenje.....	- 43 -
5.2 Mišljenje sa rezervom.....	- 44 -
5.3 Uzdržavajuće mišljenje.....	- 45 -
5.4 Negativno mišljenje.....	- 45 -
III Bankarsko poslovanje	- 46 -
1 Nauka o bankarstvu	- 47 -
1.1 Istorijat razvoja bankarstva	- 47 -
1.2 Predmet nauke o bankarstvu	- 48 -
2 Bankarski poslovi	- 49 -
2.1 Poslovi prikupljanja sredstava	- 50 -
2.2 Poslovi plasiranja sredstava	- 54 -
2.3 Devizno-valutni i menjački poslovi	- 57 -
2.4 Poslovi platnog prometa	- 58 -
2.5 Brokerski poslovi.....	- 61 -
2.6 Forfeting i faktoring poslovi	- 62 -
2.7 Franšizing poslovi.....	- 63 -
2.8 Lizing poslovi	- 63 -
2.9 Inovativni finansijski i bankarski poslovi	- 64 -
IV Rizici u bankarskom poslovanju	- 66 -
1 Pojam rizika u bankama	- 67 -
2 Upravljanje rizicima banke.....	- 67 -
3 Vrste rizika u banci.....	- 69 -
3.1 Kreditni rizik.....	- 69 -
3.2 Kamatni rizik	- 70 -
3.3 Rizik likvidnosti.....	- 71 -
3.4 Devizni (valutni) rizik.....	- 71 -
3.5 Investicioni rizik	- 72 -

V Upravljanje rizicima u Raiffeisen banci.....	- 73 -
1 Raiffeisen Bank	- 74 -
1.1 Vizija i misija Raiffeisen banke a.d. Beograd.....	- 75 -
1.2 Makroekonomsko okruženje i perspektive	- 76 -
2 Politika upravljanja rizicima Raiffeisen banke.....	- 76 -
2.1 Kreditni rizik.....	- 77 -
2.2 Rizik likvidnosti.....	- 78 -
2.3 Tržišni rizik.....	- 78 -
2.4 Kamatni rizik	- 79 -
2.5 Operativni rizik	- 80 -
3 Organizacija procesa upravljanja.....	- 81 -
3.1 Izveštavanje o rizicima	- 82 -
3.2 Tehnike ublažavanja rizika	- 82 -
4 Analiza rizika.....	- 82 -
4.1. Uporedna analiza rizika Raiffeisen banke i Intesa banke	- 84 -
4.2. Obezbeđenje kredita.....	- 85 -
Zaključak	- 87 -
Literatura.....	- 89 -

Uvod

Da li smo ikada razmišljali, da li bi nam bez finansijskih institucija, u našem slučaju banaka i njihovih mnogobrojnih usluga bio lepši život? Ukoliko i jesmo, mala je verovatnoća da bismo mogli doneti kratak i običnom čoveku praktično pokazali razuman zaključak o tome. Finansijske institucije, naročito banke nikada nisu nudile toliko poslovnih i životnih olakšica, odnosno nikada nisu obavljale toliko spektar poslova kao što je to u današnje vreme. Nalazimo se u vremenu u kojem banke učestalo osvežavaju svoje svakodnevne ponude s ciljem zadovoljavanja što većeg obima potreba i želja svakog pojedinca ili privrednog društva.

Polazeći od pretpostavke da je banka specifična institucija po tome što posluje specifičnom robom (novcem) uviđa se i veći značaj ovih institucija i njihovog nastanka. Bankarstvo kao posebna naučna disciplina ima zadatak da ispituje i prati opšta ekonomska dejstva koja se manifestuju funkcionisanjem banaka u kreditnom i bankarskom sistemu jedne zemlje.

S druge strane, značaj revizije je rastao kroz istoriju, od industrijske revolucije, pa sve do danas. Kako period u kome trenutno živimo karakteriše nestabilnost, izuzetno je teško doći do kvalitetne i proverene informacije. Tako, revizija još više dobija na svom značaju. Nezavisni eksterni revizor se javlja kao spona između informacije koja je pripremljena od strane privrednog društva i korisnika te informacije.

Danas u Srbiji posluje 45 revizorskih firmi koje svojim mišljenjima uveravaju korisnike informacija iz finansijskih izveštaja o njihovoj istinitosti i objektivnosti. Takođe, prikazuje se da li su prilikom sastavljanja finansijskih izveštaja ispoštovane sve računovodstvene politike i zakonska regulativa. Shodno tome, revizija pruža jasnu sliku o određenom privrednom subjektu.

Prema svemu gore navedenom, za uspešno poslovanje preduzeća i uspešno obavljanje revizije neophodno je izvršiti osnovne analize finansijskih izveštaja. Zbog toga se ovaj rad bavi revizijom koja može da olakša procese upravljanja rizicima u poslovanju.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja našeg rada su banke, načini obavljanja bankarskog poslovanja kao i rizici sa kojima se banke susreću, zatim revizija, povezanost revizije sa finansijskim izveštavanjem i značaj revidiranih finansijskih izveštaja. Bankarsko poslovanje odlikuje izlaganje različitim rizicima, od kojih su najznačajniji kreditni rizik, rizik likvidnosti, kamatni

rizik i valutni rizik. Banke mogu uspešno uticati na smanjenje rizika ukoliko imaju dobro organizovan sektor za upravljanje rizicima. Revizija je kroz svoj nastanak i razvoj pokazala uticaj na donošenje odluka, a poseban akcenat se stavlja na uticaj revizijskog zaključnog izveštaja na donošenje odluka koje se tiču subjekata koji koriste te finansijske izveštaje. Posao revizora je da se uveri da finansijski izveštaji ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze nastale usled kriminalne radnje ili greške, tj. da su finansijski izveštaji transparentni i da daju istinit i tačan prikaz finansijskog stanja. Zbog toga, u radu će biti analizirano da li revidirani finansijski izveštaji pomažu prilikom donošenja određenih poslovnih odluka.

Značaj istraživanja

Opšte je poznata činjenica da većina preduzeća u manjoj ili većoj meri „frizira” svoje finansijske izveštaje. Upravo u tome se ogleda značaj ovog istraživanja, koje za predmet ima reviziju finansijskih izveštaja i bankarsko poslovanje i upravljanje rizicima sa kojima se banka susreće. Imajući u vidu da su banke institucije koje posluju na načelima likvidnosti, rentabilnosti i sigurnosti, proizilazi da je karakter njihovog poslovanja veoma rizičan. Kako je funkcija revizije smanjenje informacionog rizika, tj. smanjenje rizika da će finansijski izveštaji prikazivati neistinito finansijsko stanje i rezultate poslovanja privrednih subjekata, važnost revizije je neupitna, kako za pojedince, tako i za privredu u celini.

Ciljevi istraživanja

Naučni cilj našeg istraživanja su naučna saznanja o reviziji i bankarskom poslovanju. Deskripcije o karakteristikama revizije finansijskih izveštaja treba da pomognu da se bolje upoznaju najvažniji rizici za korisnika tih finansijskih izveštaja. Uz teoriju, a kroz studiju slučaja biće prikazana i dokazana neizbežnost postojanja posebnog sektora za upravljanje rizicima u banci i njegove uloge u kvalitetnom obavljanju finansijskih poslova

Društveni cilj našeg istraživanja je da rezultate koji proistuću iz ovog rada mogu da koriste subjekti koji se bave ovom tematikom. Takođe, cilj rada je da pokaže kako revizija povećava kredibilitet finansijskih izveštaja u smislu procedura za odobravanje finansijskih sredstava neophodnih za dalji rad određenog privrednog subjekta.

Poseban cilj istraživanja odnosi se na praktični primer gde se istražuju aktivnosti koje se preduzimaju kako bi se na najbolji način smanjio rizik poslovanja.

Hipoteze istraživanja

U radu se polazi od sledeće *generalne hipoteze*:

Revizija koja ima za cilj da predstavi istinitost i objektivnost finansijskih izveštaja u velikoj meri utiče na smanjenje bankarskog rizika prilikom kreditiranja privrednog društva nad čijim izveštajima je vršena revizija.

U našem istraživanju postoje i sledeće *pomoćne hipoteze*:

- 1) Revizija povećava kredibilitet finansijskih izveštaja
- 2) Nadgledanje i revizija neophodni su za uspešno poslovanje i sprovođenje poslovnih aktivnosti preduzeća
- 3) Revidirani finansijski izveštaji daju visok stepen uveravanja
- 4) Bankarski rizik predstavlja verovatnoću gubitka usled neizvesnih događaja
- 5) Od spremnosti banke da se nosi sa rizikom zavisi i dobit banke
- 6) Dobro upravljanje rizicima može banku dovesti u položaj vodeće institucije na tržištu
- 7) Banke su izložena čitavom spektru rizika u svom poslovanju

Metode istraživanja

U izradi ovog rada poštovala se metodologija izrade naučnog rada. Prvo se formulisao problem, postavile hipoteze, a potom se pristupilo istraživanju hipoteza. Istraživanjem smo kritikovali i izvodili posledice, kako bismo otkrili teorijsko, a zatim i praktično rešenje. Sadržaj saznanja ovog rada ima logičku zasnovanost.

Osnovne metode naučnog rada koje su korišćene u našem radu su metoda analize tj. rastavljanje predmeta istraživanja na njegove sastavne delove, kao i metoda sinteze, odnosno shvatanje složenih celina preko njihovih pojedinačnih delova, njihovo spajanje i dovodenje u moguće veze i odnose. Zatim, korišćene su metoda apstrakcije, kao i metoda konkretizacije, gde se od opšteg dolazi do posebnog i pojedinačnog; metoda indukcije koja predstavlja početnu fazu svakog mišljenja i metoda dedukcije, kojom se analitički iz već formiranih zaključaka po utvrđenoj procedure izvode novi zaključci; metoda generalizacije, kojom se saznaje opšte na osnovu pojedinačnog i metoda specijalizacije gde se posebni i pojedinačni delovi saznaju posredstvom celine.

U toku izrade našeg rada koristili smo sledeće *opštenaučne metode*: hipotetičko-deduktivna (donošeni zaključci na osnovu društvenog i naučnog iskustva mnogih subjekata u raznim vremenima i prostorima), statistička metoda (istraživanje masovnih pojava koje se sastoje iz mnoštva jedinica), aksiomatka metoda i komparativna (uporedna) metoda, poređenje sličnosti i razlika pojava i procesa kako bi se dobio produktivan zaključak. S

obzirom na specifičnost proučavanog predmeta istraživanja, pristupilo se različitim metodama istraživanja, radi zadovoljavanja osnovnih metodoloških zahteva – objektivnosti, pouzdanosti, opštosti i sistematičnosti.

U procesu *prikupljanja podataka* koristili smo analizu sadržaja dokumenata (posmatranje dokumenata) i metodu ispitivanja (intervju).

Navedenim metodama pokušaćemo da dođemo do valjanih, objektivnih, društveno realnih, pouzdanih i praktičnih saznanja. Na osnovu društvenih i naučnih iskustva karakterističnih za pomenute metode, odredili smo predmet, opisali saznanja o pojavi, stavove i zaključke, potom sledi uključivanje teorijskog i praktičnog saznanja, a na kraju određeno aksiomatsko važenje. Složenost teme zahteva krajnje selektivan pristup u svim fazama istraživanja. Ograničenost vremenom i sredstvima u radu daju prostor da se uglavnom oslanjamo na tradicionalnu aparaturu analize, gde se pre svega koristila činjenična dokumentacija kao osnov elemenata za uočavanje, ocenu i zaključke o pojedinim pitanjima.

Struktura rada

Rad će se sastojati iz šest glavnih delova, koji kompaktno obuhvataju samo ono što je vezano za temu rada kako bi se izbegla situacija udaljavanja od teme rada.

Uvodni deo – iznet je predmet i polazište istraživanja, ukazano na njihov značaj i aktuelnost, ustanovljen naučni i društveni cilj, postavljene hipoteze, iznete metode istraživanja i opisana struktura rada.

Prvi deo – objašnjava pojam finasijskih izveštaja, njihovu funkciju, izgled kao i vrste koje se pojavljuju u različitim situacijama.

Drugi deo – govori o pojmu revizije, kako je nastala, kao i koje su uloge i vrste revizora. Zatim su obrađene vrste mišljenja koje revizor daje o finasijskim izveštajima.

Treći deo – objašnjava pojam bankarskog poslovanja, razvoj nauke o bankarstvu, vrstama poslova koje banka obavlja, zajedno sa specifičnim oblicima bankarstva.

Četvrti deo – govori o rizicima u bankarskom poslovanju, koji su uzroci za njihovo nastajanje, kao i vrste rizika kojima je banka izložena.

Peti deo – izneti su načini upravljanja rizicima na primeru Raiffeisen banke

I

**Finansijsko
izveštavanje**

Ako posao shvatamo kao igru, onda je računovodstvo odličan način vođenja rezultata. Bez računovodstva ne biste znali koliko ste odmakli.

Tomas Dreks

1 Finansijski izveštaji

„Finansijski izveštaji predstavljaju strukturirani prikaz finansijskog položaja privrednog subjekta i njegovih finansijskih performansi (koji su posledica poslovnih promena koje je privredni subjekt obavio).“¹ Prema zakonu², redovan godišnji finansijski izveštaj je izveštaj koji treba da pruži istinit i pošten pregled finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja pravnog lica i koji se sastavlja za poslovnu godinu koja je jednaka kalendarskoj ili koja je različita od kalendarske godine (ako se sastavlja za kraći vremenski period).

U Zakonu o računovodstvu iz 2013. godine, a u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja – MSFI, propisuje se set finansijskih izveštaja koji sadrži:

- 1) Bilans stanja
- 2) Bilans uspeha
- 3) Izveštaj o ostalom rezultatu
- 4) Izveštaj o promenama na kapitalu
- 5) Izveštaj o tokovima gotovine
- 6) Napomene uz finansijske izveštaje

Ovi izveštaji predstavljaju slikovito govoreći "krvotok" poslovanja kompanije, jer sadrže podatke iz računovodstvene evidencije, koje se tako sumirane prezentuju. Takođe, pod izrazom finansijski izveštaji “se podrazumeva strukturirano prikazivanje finansijskih informacija, koje uobičajeno uključuje prateće napomene, izvedene iz računovodstvenih evidencija i namenjene da prenesu ekonomske izvore ili obaveze privrednog subjekta u određenom trenutku vremena, ili promene prisutne u izveštajnom periodu, u skladu sa okvirom finansijskog izveštavanja. Ovaj izraz odnosi se i na celokupan set finansijskih izveštaja, ali i na pojedinačni finansijski izveštaj, bilans stanja ili bilans uspeha ili napomene povezane sa njima.”³

¹ Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 39

² Zakon o računovodstvu (“Sl. Glasnik RS”, br. 62/2013), član 2

³ Petrović Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 32

"Za uspešno poslovanje preduzeća i uspešno obavljanje revizije neophodno je poznavati osnovne postavke analize finansijskih izveštaja. Suština definisanja pojma analize finansijskih izveštaja nalazi se u shvatanju da analiza treba da *podvrgne posmatranju, ispitivanju, oceni i formulisanju dijagnoze onih procesa koji su se desili u kompaniji i koji se kao takvi nalaze sažeti i opredmećeni u okviru finansijskih izveštaja*. Finansijska analiza predstavlja iscrpno istraživanje, kvantificiranje, deskripciju i ocenu finansijskog statusa i uspešnosti poslovanja preduzeća."⁴

Različiti su ciljevi zbog kojih se radi analiza finansijskih izveštaja, ali mogu se podeliti na opšte i posebne ciljeve. Opšti ciljevi odnose se na sagledavanje zarađivačke sposobnosti (rentabilnosti, profitabilnosti, uspešnosti) kompanije i finansijskog položaja (statusa) kompanije, njenih novčanih tokova i promenama na kapitalu u cilju pružanja informacija korisnicima (naručiocima) analize. Stoga, poseban cilj upravo predstavlja zadovoljavanje potreba korisnika poznatih kao stejkholdera kojima su potrebne informacije iz finansijske analize.

1.1 Svrha finansijskih izveštaja

Osnovi cilj finansijskih izveštaja je da pruže informacije o finansijskom položaju, uspešnosti poslovanja i tokovima gotovine privrednog društva, koje će biti od koristi velikom broju različitih korisnika prilikom donošenja raznih ekonomskih odluka. Takođe, u finansijskim izveštajima se prikazuju rezultati o upravljanju sredstvima koja su poverena rukovodstvu privrednog društva.

Da bi se gore pomenuti cilj ostvario, finansijski izveštaji sadrže informacije o:⁵

- sredstvima privrednog subjekta,
- njegovim obavezama,
- sopstvenom kapitalu privrednog subjekta,
- njegovim prihodima i rashodima, uključujući dobitke i gubitke,
- doprinosu kapitalu od strane vlasnika kapitala i raspodele vlasnicima kapitala po osnovu njihovog vlasništva u kapitalu,
- tokovima gotovine privrednog subjekta.

⁴ Knežević, Goranka, *Analiza finansijskih izveštaja*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 5

⁵ Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 39

1.2 Sastavni delovi seta finansijskih izveštaja

Godišnji finansijski izveštaji koje redovno nadležnom organu podnose velika, srednja i mala pravna lica koja primenjuju Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja (MSFI), odnosno Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja za mala i srednja pravna lica (MSFI za MSP) sadrže:

- 1) Bilans stanja (pregled imovine, obaveza i kapitala pravnog lica na određeni dan)
- 2) Bilans uspeha (pregled prihoda, rashoda i rezultata poslovanja nastalih tokom određenog perioda)
- 3) Izveštaj o ostalom rezultatu (stavke prihoda i rashoda koje nisu priznate u Bilansu uspeha, kako se zahteva ili dozvoljava prema drugim MSFI)⁶
- 4) Izveštaj o promenama na kapitalu (informacije o promenama na kapitalu tokom izveštajnog perioda)
- 5) Izveštaj o tokovima gotovine (informacije o prilivima i odlivima gotovine i gotovinskih ekvivalenata tokom izveštajnog perioda)
- 6) Napomene uz finansijske izveštaje (sadrže opise ili raščlanjavanja stavki obelodanjenih u prethodno spomenutim izveštajima, primenjene računovodstvene politike, kao i informacije o stavkama koje se nisu kvalifikovale za priznavanje u ovim izveštajima, a značajne su za ocenu finansijskog položaja i uspešnosti poslovanja pravnog lica).

Pravna lica, kao što su političke organizacije, sindikalne organizacije sa svojstvom pravnog lica, fondacije i zadužbine, udruženja, komore, crkve i verske zajednice, čije se poslovanje delom finansira iz javnih prihoda ili drugih namenskih izvora, a delom ili u celini po osnovu učlanjenja i koja se ne osnivaju radi sticanja dobiti dužna su da obrazuju redovan set finansijskih izveštaja koji obuhvata:

- 1) Bilans stanja
- 2) Bilans uspeha
- 3) Napomene uz finansijske izveštaje

Preduzetnici i mikro pravna lica sastavljaju samo Bilans stanja i Bilans uspeha. S obzirom da se, prema zakonu, pravna lica dele na mikro, mala, srednja i velika prema određenim kriterijumima, postoje i različiti setovi finansijskih izveštaja. Tako, u mikro pravna lica se razvrstavaju ona pravna lica koja ne prelaze dva od sledeća tri kriterijuma: prosečan broj zaposlenih 10, poslovni prihod 700.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti, prosečna vrednost poslovne imovine (izračunata kao aritmetička sredina vrednosti na početku i na kraju

⁶ Komponente ostalog rezultata čine stavke koje se, prema zahtevima pojedinih MSFI, priznaju u okviru kapitala

poslovne godine) 350.000 EUR u dinarskoj protivvrednosti. Ostala pravna lica (mala, srednja i velika) koja primenjuju Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja dužni su da sastavljaju kompletan set finansijskih izveštaja.

1.3 Period izveštavanja

Periodi za koje se sastavljaju finansijski izveštaji mogu biti različiti, a sastavljaju se najmanje jednom godišnje. U skladu sa Zakonom o računovodstvu⁷ pravna lica i preduzetnici su dužni da sastavljaju redovne godišnje finansijske izveštaje za poslovnu godinu koja je jednaka kalendarskoj.

Naravno, postoji „mogućnost da se menja izveštajni period i godišnji finansijski izveštaji prikazuju za period koji je duži ili kraći od jedne kalendarske godine (jedan od razloga za promenu izveštajnog perioda može biti prelazak izveštajnog privrednog subjekta u vlasništvo nekog drugog privrednog subjekta koji ima različit izveštajni period). U tom slučaju privredni subjekt obelodanjuje:

- razloge zbog kojih je obuhvaćen period koji je duži ili kraći od jedne kalendarske godine
- činjenicu da uporedni iznosi u finansijskim izveštajima nisu uporedivi.“⁸

Takođe, ukoliko zavisno pravno lice sa sedištem u Republici Srbiji ima matično pravno lice sa sedištem u inostranstvu, gde se poslovna godina razlikuje od kalendarske, može da sastavlja i objavljuje godišnje finansijske izveštaje sa stanjem na poslednji dan poslovne godine koja je različita od kalendarske uz saglasnost ministra nadležnog za poslove finansija.

Pravno lice je dužno da sastavi vanredne finansijske izveštaje u slučajevima kao što je npr. statusna promena preduzeća. O ovome će biti više reči u delu ovog rada pod naslovom “Periodično finansijsko izveštavanje”.

2 Prikazivanje finansijskih izveštaja

„U Republici Srbiji izgled i detaljnu sadržinu obrazaca finansijskih izveštaja, sem napomena, propisuju: Ministarstvo finansija, Narodna banka Srbije i Komisija za hartije od vrednosti.“⁹

⁷ Zakon o računovodstvu (“Sl. Glasnik RS”, br. 62/2013), član 25

⁸ Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 47

⁹ Ibidem, str. 29

2.1 Struktura i sadržaj finansijskih izveštaja

S obzirom da podzakonska akta za sprovođenje Zakona o računovodstvu iz 2013. godine, vezana za izgled finansijskih izveštaja, nisu još doneta, a počće da se primenjuju od finansijskih izveštaja koji se sastavljaju na dan 31. decembra 2014. godine, primenjivaće se podzakonski akti doneti na osnovu Zakona o računovodstvu i reviziji („Službeni glasnik RS”, br. 46/06, 111/09 i 99/11 - dr. zakon).

Do početka primene podzakonskih akata iz novog zakona korišćemo *Pravilnik o sadržini i formi obrazaca finansijskih izveštaja za privredna društva, zadruge, druga pravna lica i preduzetnike* koji je doneo ministar finansija, a kojim su propisani sledeći obrasci:

- 1) Bilans stanja
- 2) Bilans uspeha
- 3) Izveštaj o tokovima gotovine
- 4) Izveštaj o promenama na kapitalu
- 5) Statistički aneks

2.4.1 Bilans stanja

Bilans stanja predstavlja pregled imovine, obaveza i kapitala na određeni dan. Iz bilansa stanja se najbolje vidi slika finansijskog položaja nekog privrednog subjekta na određeni dan, najčešće je to 31. decembar.

Bilans stanja je podeljen u dve celine – aktivu i pasivu. *Aktiva* predstavlja sredstva podeljena na stalna (dugoročna) i obrtna (kratkoročna). Stalna sredstva se dele na materijalna (nekretnine, postrojenja, oprema), nematerijalna i dugoročne finansijske plasmane. Obrtna sredstva se dele na zalihe, potraživanja, date avanse, novac i novčane ekvivalente. *Pasiva* predstavlja izvore finansiranja sredstava. Izvori finansiranja mogu biti sopstveni – kapital i pozajmljeni – kratkoročne i dugoročne obaveze.

Na osnovu bilansa stanja mogu se dobiti mnoge korisne informacije za korisnike finansijskih izveštaja. Ako izvršimo horizontalnu analizu bilansa stanja, uočava se promena tekuće godine u odnosu na prethodnu. Takođe, vidi se „korisnost odvojenog prikazivanja dugoročnih od kratkoročnih stavki bilansa stanja, posebno kod privrednih subjekata koji isporučuju robu ili pružaju usluge u okviru poslovnog ciklusa koji se jasno može identifikovati. Kod takvih privrednih subjekata odvojena klasifikacija obrtnih i stalnih sredstava i kratkoročnih i dugoročnih obaveza u samom bilansu stanja obezbeđuje korisne informacije tako što se pravi razlika između neto sredstava koja se stalno obrću u vidu obrtnog kapitala i sredstava koja se koriste za njegovo dugoročno poslovanje. Time se takođe

ukazuje na sredstva za koja se očekuje da će biti realizovana u okviru tekućeg poslovnog ciklusa, kao i na obaveze koje dospevaju za izmirenje u okviru istog perioda.¹⁰

2.4.2 Bilans uspeha

Bilans uspeha predstavlja pregled prihoda, rashoda i rezultata ostvarenih u određenom vremenskom periodu. Bilans uspeha pokazuje uspešnost poslovanja privrednog subjekta u jednom određenom vremenskom periodu.

Prihodi i rashodi u Bilansu uspeha su podeljeni u tri grupe:

- 1) Poslovni prihodi/rashodi
- 2) Finansijski prihodi/rashodi
- 3) Ostali prihodi/rashodi

Prihodi predstavljaju sva povećanja koristi u obliku priliva ili povećanja imovine, odnosno smanjenja obaveza koja imaju za posledicu povećanje kapitala. Poslovne prihode čine prihodi od prodaje robe, proizvoda i usluga, prihodi od aktiviranja učinaka, prihodi od subvencija, dotacija, regresa, kompenzacija i povraćaja dažbina po osnovu prodaje robe. Finansijske prihode čine prihodi od kamata, pozitivne kursne razlike, pozitivni efekti po osnovu valutne klauzule, dividende i ostali finansijski prihodi. U ostale prihode mogu da se svrstaju viškovi, prihodi od smanjenja obaveza, prihodi od naplaćenih otpisanih potraživanja, prihodi po osnovu efekata ugovorene zaštite od rizika itd.

Rashodi predstavljaju sva smanjenja ekonomskih koristi u toku obračunskog perioda nastala u obliku odliva ili smanjenja imovine, a povećanja obaveza, što za posledicu ima smanjenje sopstvenog kapitala ili neto imovine. Poslovne rashode čine troškovi materijala i robe i drugi poslovni rashodi (troškovi ostalog materijala, proizvodne usluge, rezervisanja, amortizacija, nematerijalni troškovi, bruto zarade i ostali lični rashodi). Finansijske rashode čine rashodi po osnovu kamata, negativne kursne razlike, negativni efekti po osnovu valutne klauzule. U ostale rashode mogu da se svrstaju manjkovi, rashodi po osnovu efekata ugovorene zaštite od rizika, rashodi direktnih otpisa potraživanja i rashodi po osnovu rashodovanja zaliha.

Rezultat za određeni obračunski period, koji proističe iz razlike pomenutih prihoda i rashoda je rezultat poslovanja preduzeća. Do ovog rezultata se dolazi na osnovu dva opšteprihvaćena metoda obračuna rezultata: *metoda troškova prodatih učinaka i metoda ukupnih troškova*. Menadžment kompanije bira jednu od dve metode.

¹⁰ Ibidem, str. 50, 51

Bilans uspeha je od velikog značaja za korisnike informacija jer govori o uspešnosti poslovanja. „Informacije o uspešnosti poslovanja su neophodne da se proceni buduća sposobnost preduzeća da stvara novčane tokove i odbacuje prinose za različite korisnike (dividende za investitore i kamate za kreditore i sl.). Dobitak se ovde javlja kao osnovno merilo uspešnosti preduzeća kao celine, a dobitak obračunat u bilansu uspeha je često i komponenta nekih bitnih finansijskih pokazatelja (dobitak po akciji, stope prinosa i sl).“¹¹

2.4.3 Izveštaj o tokovima gotovine

„Izveštaj o novčanim tokovima je prikaz novčanih priliva i odliva u obračunskom periodu po osnovu poslovnih, investicionih i finansijskih aktivnosti. Takođe, prikazuje prilive i odlive gotovine koji su klasifikovani prema osnovnim aktivnostima u preduzeću – poslovne, investicione i finansijske aktivnosti.“¹²

Novčani tok je izuzetno važan za kompaniju, zato se naziva krvotokom privrednog društva. Izveštaj o tokovima gotovine daje korisnicima informacije kako bi procenili poslovanje društva. Pruža informacije da li je i koliko određeno privredno društvo sposobno da prikuplja novac kojim bi održalo likvidnost, odnosno finansiralo svakodnevne poslovne obaveze.

Ovaj izveštaj je izvedeni finansijski izveštaj, sastavljen od pozicija bilansa stanja i bilansa uspeha. Prikazuje kako privredno društvo realizuje svoje obaveze, kao i da li je sposobno da se razvija i raste. Ukoliko nema dovoljno novčanih sredstava da prati dospele obaveze to može na duži rok prouzrokovati negativne posledice.

„Analiza novčanih tokova se još naziva i procenom solventnosti. Solventnost je sposobnost preduzeća da dugoročno pokriva sve svoje dospele obaveze plaćanja u rokovima njihovog dospeća.“¹³

2.4.4 Izveštaj o promenama na kapitalu

Kao sastavni deo finansijskih izveštaja, namenjen je pre svega vlasnicima kapitala. Ovaj izveštaj se sastavlja kao poseban i u njemu se kao minimum pozicija iskazuje:¹⁴

- neto dobitak ili gubitak obračunskog perioda

¹¹ Knežević, Goranka, *Analiza finansijskih izveštaja*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 17

¹² Ibidem, str. 22

¹³ Ibidem, str. 138

¹⁴ Ibidem, str. 24

- stavke prihoda i rashoda koje ne ulaze u bilans uspeha već se priznaju u korist ili na teret kapitala i
- zbirni efekat promena u računovodstvenoj politici.

Cilj Izveštaja o promenama na kapitalu je da pokaže da li su se desile promene sopstvenog kapitala i na osnovu čega, što je jedna od značajnih informacija za vlasnike kapitala.

2.4.5 Napomene uz finansijske izveštaje

Napomene uz finansijske izveštaje sadrže opise ili detaljnije raščlanjavanje iznosa prikazanih u Bilansu stanja, Bilansu uspeha, Izveštaju o tokovima gotovine i Izveštaju o promenama na kapitalu i dodatne informacije koje nisu prikazane u finansijskim izveštajima, u skladu sa zahtevima pojedinačnih MRS, odnosno MSFI u vezi sa obelodanjivanjem.

Napomene ne predstavljaju izveštaje, one su dodatak finansijskim izveštajima. Cilj sastavljanja napomena je da se korisnicima pruže informacije potrebne za tumačenje i ispravnu interpretaciju finansijskih izveštaja, ali i da omoguće istinito i pošteno prikazivanje finansijskih izveštaja, što je primarni zahtev profesionalne regulative, odnosno Međunarodnih računovodstvenih standarda.¹⁵

Napomene uz finansijske izveštaje posebno sadrže:

- 1) opšte informacije o pravnom licu (sedište, pravna forma, opis prirode poslovanja i glavnih aktivnosti, naziv matičnog pravnog lica i krajnjeg vlasnika matičnog pravnog lica, podatak o prosečnom broju zaposlenih u toku godine na bazi stanja krajem svakog meseca);
- 2) informaciju o usaglašenosti sa nacionalnim propisima i MRS;
- 3) informaciju o korekciji početnog stanja po osnovu greške i promena računovodstvenih politika;
- 4) informaciju o primenjenim osnovama za vrednovanje pozicija u pripremi finansijskog izveštaja;
- 5) informaciju o računovodstvenim politikama, koje su odabrane i primenjene na značajne poslovne promene i događaje.

Prilikom sastavljanja napomena važno je da se poštuju računovodstvene politike, koje regulišu:¹⁶ priznavanje, procenjivanje bilansnih pozicija i merenje bilansnih pozicija.

¹⁵ Ibidem, str. 24

¹⁶ Ibidem, str. 25

2.2 Obrasci finansijskih izveštaja

Finansijske izveštaje na propisanim obrascima dostavljaju sva privredna društva, zadruge, druga pravna lica, preduzetnici i ogranci stranih pravnih lica koji poslovne knjige vode po sistemu dvojnog knjigovodstva. Izgled obrazaca će biti prikazan na slikama koje slede.

Slika 1 – Bilans stanja (prva strana)

Прилог 1

Попуњава правно лице - предузетник																																
Матични број												Шифра делатности								П И Б												
Попуњава Агенција за привредне регистре																																
1			2			3			19			20			21			22			23			24			25			26		
Врста посла																																

Назив: _____

Седиште: _____

БИЛАНС СТАЊА
на дан _____. _____. 20___. године

Група рачуна, рачун	ПОЗИЦИЈА	АОП	Напомена број	Износ	
				Текућа година	Претходна година
1	2	3	4	5	6
	АКТИВА				
	А. СТАЛНА ИМОВИНА (002 + 003 + 004 + 005 + 009)	001			
00	I. НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ	002			
012	II. GOODWILL	003			
01 без 012	III. НЕМАТЕРИЈАЛНА УЛАГАЊА	004			
	IV. НЕКРЕТНИНЕ, ПОСТРОЈЕЊА, ОПРЕМА И БИОЛОШКА СРЕДСТВА (006 + 007 + 008)	005			
020, 022, 023, 026, 027 (део), 028 (део), 029	1. Некретнине, постројења и опрема	006			
024, 027 (део), 028 (део)	2. Инвестиционе некретнине	007			
021, 025, 027 (део) и 028 (део)	3. Биолошка средства	008			
	V. ДУГОРОЧНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАСМАНИ (010 + 011)	009			
030 до 032, 039 (део)	1. Учешћа у капиталу	010			
033 до 038, 039 (део) минус 037	2. Остали дугорочни финансијски пласмани	011			
	Б. ОБРТНА ИМОВИНА (013 + 014 + 015)	012			
10 до 13, 15	I. ЗАЛИХЕ	013			
14	II. СТАЛНА СРЕДСТВА НАМЕЊЕНА ПРОДАЈИ И СРЕДСТВА ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА	014			
	III. КРАТКОРОЧНА ПОТРАЖИВАЊА, ПЛАСМАНИ И ГОТОВИНА (016 + 017 + 018 + 019 + 020)	015			
20, 21 и 22, осим 223	1. Потраживања	016			
223	2. Потраживања за више плаћен порез на добитак	017			
23 минус 237	3. Краткорочни финансијски пласмани	018			
24	4. Готовински еквиваленти и готовина	019			
27 и 28 осим 288	5. Порез на додатну вредност и активна временска разграничења	020			
288	В. ОДЛОЖЕНА ПОРЕСКА СРЕДСТВА	021			
	Г. ПОСЛОВНА ИМОВИНА (001 + 012 + 021)	022			
29	Д. ГУБИТАК ИЗНАД ВИСИНЕ КАПИТАЛА	023			
	Ђ. УКУПНА АКТИВА (022 + 023)	024			
88	Е. ВАНБИЛАНСНА АКТИВА	025			

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 2 - Bilans stanja (druga strana)

- у хиљадама динара -					
Група рачуна, рачун	ПОЗИЦИЈА	АОП	Напомена број	Износ Текућа годиница	Претходна годиница
1	2	3	4	5	6
	ПАСИВА				
	A. КАПИТАЛ (102 + 103 + 104 + 105 + 106 - 107 + 108 - 109 - 110)	101			
30	I. ОСНОВНИ КАПИТАЛ	102			
31	II. НЕУПЛАЋЕНИ УПИСАНИ КАПИТАЛ	103			
32	III. РЕЗЕРВЕ	104			
330 и 331	IV. РЕВАЛУОРИЗАЦИОНЕ РЕЗЕРВЕ	105			
332	V. НЕРЕАЛИЗОВАНИ ДОБИЦИ ПО ОСНОВУ ХАПТИЛА ОД ВРЕДНОСТИ	106			
333	VI. НЕРЕАЛИЗОВАНИ ГУБИЦИ ПО ОСНОВУ ХАПТИЛА ОД ВРЕДНОСТИ	107			
34	VII. НЕРАСПОРЕЂЕНИ ДОБИТАК	108			
35	VIII. ГУБИТАК	109			
037 и 237	IX. ОКУПЉЕНЕ СОПСТВЕНЕ АКЦИЈЕ	110			
	Б. ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА И ОБАВЕЗЕ (112 + 113 + 118)	111			
40	I. ДУГОРОЧНА РЕЗЕРВИСАЊА	112			
41	II. ДУГОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ (114 + 115)	113			
414, 415	1. Дугорочни кредити	114			
41 без 414 и 415	2. Остале дугорочне обавезе	115			
	III. КРАТКОРОЧНЕ ОБАВЕЗЕ (117 + 118 + 119 + 120 + 121 + 122)	116			
42, осим 427	1. Краткорочне финансијске обавезе	117			
42/	2. Обавезе по основу средстава измешаних продаји и средстава пословања које се обуставља	118			
43 и 44	3. Обавезе из пословања	119			
45 и 46	4. Остале краткорочне обавезе	120			
47, 48 осим 481 и 49 осим 498	5. Обавезе по основу пореза на додату вредност и осталих јавних прихода и пасивна временска разграничења	121			
481	6. Обавезе по основу пореза на добитак	122			
498	В. ОДЛОЖЕНЕ ПОРЕСКЕ ОБАВЕЗЕ	123			
	Г. УКУПНА ПАСИВА (101 + 111 + 123)	124			
89	Д. БАЊИЛАНСНА ПАСИВА	125			

У _____

Дана _____, 20____. године

Лице одговорно за састављање финансијског извештаја _____

Законски заступник _____

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 3 - Bilans uspeha (prva strana)

Прилог 2

Полуњава правно лице - предузетник																																						
Матични број														Шифра делатности							ПИБ																	
Полуњава Агенција за привредне регистре																																						
1			2			3						18						20			21			22			23			24			25			26		
Врста посла																																						

Назив: _____

Седиште: _____

БИЛАНС УСПЕХА
у периоду од _____ до _____ 20__ године

- у хиљадама динара -

Група рачуна, рачуна	ПОЗИЦИЈА	АОП	Напомена број	Износ	
				Текућа година	Претходна година
1	2	3	4	5	6
	A. ПРИХОДИ И РАСХОДИ ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА				
	I. ПОСЛОВНИ ПРИХОДИ (202 + 203 + 204 + 205 + 206)	201			
60 и 61	1. Приходи од продаје	202			
62	2. Приходи од активирања учинака и робе	203			
630	3. Повећање вредности залиха учинака	204			
631	4. Смањење вредности залиха учинака	205			
64 и 65	5. Остали пословни приходи	206			
	II. ПОСЛОВНИ РАСХОДИ (208 до 212)	207			
50	1. Набавна вредност продате робе	208			
51	2. Трошкови материјала	209			
52	3. Трошкови зарада, накнада зарада и остали лични расходи	210			
54	4. Трошкови амортизације и резервисања	211			
53 и 55	5. Остали пословни расходи	212			
	III. ПОСЛОВНИ ДОБИТАК (201 - 207)	213			
	IV. ПОСЛОВНИ ГУБИТАК (207 - 201)	214			
56	V. ФИНАНСИЈСКИ ПРИХОДИ	215			
56	VI. ФИНАНСИЈСКИ РАСХОДИ	216			
67, 68	VII. ОСТАЛИ ПРИХОДИ	217			
57, 58	VIII. ОСТАЛИ РАСХОДИ	218			
	IX. ДОБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (213 - 214 + 215 - 216 + 217 - 218)	219			
	X. ГУБИТАК ИЗ РЕДОВНОГ ПОСЛОВАЊА ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (214 - 213 - 215 + 216 - 217 + 218)	220			
69 - 59	XI. НЕТО ДОБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА	221			
59 - 69	XII. НЕТО ГУБИТАК ПОСЛОВАЊА КОЈЕ СЕ ОБУСТАВЉА	222			

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 4 - Bilans uspeha (druga strana)

- у хиљадама динара -					
Група рачуна, рачун	ПОЗИЦИЈА	АОП	Напомена број	Износ	
				Текућа година	Претходна година
1	2	3	4	5	6
	Б. ДОБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (219 - 220 + 221 - 222)	223			
	В. ГУБИТАК ПРЕ ОПОРЕЗИВАЊА (220 - 219 + 222 - 221)	224			
	Г. ПОРЕЗ НА ДОБИТАК				
721	1. Порески расход периода	225			
722	2. Одложени порески расходи периода	226			
722	3. Одложени порески приходи периода	227			
723	Д. ИСПЛАЋЕНА ЛИЧНА ПРИМАЊА ПОСЛОДАВЦУ	228			
	Ђ. НЕТО ДОБИТАК (223 - 224 - 225 - 226 + 227 - 228)	229			
	Е. НЕТО ГУБИТАК (224 - 223 + 225 + 226 - 227 + 228)	230			
	Ж. НЕТО ДОБИТАК КОЈИ ПРИПАДА МАЊИНСКИМ УЛАГАЧИМА	231			
	З. НЕТО ДОБИТАК КОЈИ ПРИПАДА ВЛАСНИЦИМА МАТИЧНОГ ПРАВНОГ ЛИЦА	232			
	И. ЗАРАДА ПО АКЦИЈИ				
	1. Основна зарада по акцији	233			
	2. Умањена (разводњена) зарада по акцији	234			

У _____
 дана _____ 20__ године

Лице одговорно за одошвања
 финансијског извештаја

М.П.

Законски заступник

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 5 – Izveštaj o tokovima gotovine (prva strana)

Прилог 3

Попуњава правно лице																											
Матични број												Шифра делатности								ЛИБ							
Попуњава Агенција за привредне регистре																											
1 2 3																		18 20 21 22 23 24 26 28									
Врста посла																											

Назив: _____

Седиште: _____

ИЗВЕШТАЈ О ТОКОВИМА ГОТОВИНЕ
у периоду од _____ до _____ 20__ године

- у хиљадама динара -

Позиција	АОП	Износ	
		Текућа година	Претходна година
1	2	3	4
A. ТОКОВИ ГОТОВИНЕ ИЗ ПОСЛОВНИХ АКТИВНОСТИ			
I. Приливи готовине из пословних активности (1 до 3)	301		
1. Продаја и примљени аванси	302		
2. Примљене камате из пословних активности	303		
3. Остали приливи из редовног пословања	304		
II. Одливи готовине из пословних активности (1 до 5)	305		
1. Исплате добављачима и дати аванси	306		
2. Зараде, накнаде зарада и остали лични расходи	307		
3. Плаћене камате	308		
4. Порез на добитак	309		
5. Плаћања по основу осталих јавних прихода	310		
III. Нето прилив готовине из пословних активности (I - II)	311		
IV. Нето одлив готовине из пословних активности (II - I)	312		
B. ТОКОВИ ГОТОВИНЕ ИЗ АКТИВНОСТИ ИНВЕСТИРАЊА			
I. Приливи готовине из активности инвестирања (1 до 5)	313		
1. Продаја акција и удела (нето приливи)	314		
2. Продаја нематеријалних улагања, некретнина, постројења, опреме и биолошких средстава	315		
3. Остали финансијски пласмани (нето приливи)	316		
4. Примљене камате из активности инвестирања	317		
5. Примљене дивиденде	318		
II. Одливи готовине из активности инвестирања (1 до 3)	319		
1. Куповина акција и удела (нето одливи)	320		
2. Куповина нематеријалних улагања, некретнина, постројења, опреме и биолошких средстава	321		
3. Остали финансијски пласмани (нето одливи)	322		
III. Нето прилив готовине из активности инвестирања (I - II)	323		
IV. Нето одлив готовине из активности инвестирања (II - I)	324		

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 6 – Izveštaj o tokovima gotovine (druga strana)

Позиција	АОП	Износ - у хиљадама динара -	
		Текућа година 3	Претходна година 4
1	2		
В. ТОКОВИ ГОТОВИНЕ ИЗ АКТИВНОСТИ ФИНАНСИРАЊА			
I. Приливи готовине из активности финансирања (1 до 3)	325		
1. Увећање основног капитала	326		
2. Дугорочни и краткорочни кредити (нето приливи)	327		
3. Остале дугорочне и краткорочне обавезе	328		
II. Одливи готовине из активности финансирања (1 до 4)	329		
1. Откуп сопствених акција и удела	330		
2. Дугорочни и краткорочни кредити и остале обавезе (нето одливи)	331		
3. Финансијски лизинг	332		
4. Исплаћене дивиденде	333		
III. Нето прилив готовине из активности финансирања (I - II)	334		
IV. Нето одлив готовине из активности финансирања (II - I)	335		
Г. СВЕГА ПРИЛИВИ ГОТОВИНЕ (301 + 313 + 325)	336		
Д. СВЕГА ОДЛИВИ ГОТОВИНЕ (305 + 319 + 329)	337		
Ђ. НЕТО ПРИЛИВИ ГОТОВИНЕ (336 - 337)	338		
Е. НЕТО ОДЛИВ ГОТОВИНЕ (337 - 336)	339		
Ж. ГОТОВИНА НА ПОЧЕТКУ ОБРАЧУНСКОГ ПЕРИОДА	340		
З. ПОЗИТИВНЕ КУРСНЕ РАЗЛИКЕ ПО ОСНОВУ ПРЕРАЧУНА ГОТОВИНЕ	341		
И. НЕГАТИВНЕ КУРСНЕ РАЗЛИКЕ ПО ОСНОВУ ПРЕРАЧУНА ГОТОВИНЕ	342		
Ј. ГОТОВИНА НА КРАЈУ ОБРАЧУНСКОГ ПЕРИОДА (338 - 339 + 340 + 341 - 342)	343		

У _____
 дана _____ 20__ године

Лице одговорно за састављање
 финансијског извештаја _____

М.П. _____

Законски заступник

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

Slika 7 – Izveštaj o promenama na kapitalu

Прилог 4

Попуњена правно лице - предузетник		ПИБ												
Матични број		Шифра делатности												
Попуњена Агенција за привредне регистре														
1	2	3	15	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Врста подата														
Назив:														
Седиште:														

ИЗВЕŠTAЈ О ПРОМЕНАМА НА КАПИТАЛУ
у периоду од _____ до _____ 20____ године

Рач. бр.	ОПИС	АОП	Остали капитал (група 30 без 309)	АОП	Остали капитал (група 309)	АОП	Неуплаћени уписани капитал (група 31)	АОП	Емисиони трошкови (група 32)	АОП	Резервационе додаци (група 33)	АОП	Резервационе додаци (група 33)	АОП	Нерешене додаци по основу харџа од ликвидности (група 34)	АОП	Нерешене додаци по основу харџа од ликвидности (група 34)	АОП	Неуплаћени уписани капитал (група 35)	АОП	Остале сопствене ације (група 36)	АОП	Укупно (коп. 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10 + 11 + 12)	Губитак до изјаве о ликвидности (група 37)	Укупно (коп. 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10 + 11 + 12)
1.	Стане на дан 01.01. претходне године	401	414	427	440	453	466	479	492	505	518	531	544	557	570	583	596	609	622	635	648	661	674	687	700
2.	Изјављено материјално значајно решење и промена расположивости платила у претходној години - плаћања	402	415	428	441	454	467	480	493	506	519	532	545	558	571	584	597	610	623	636	649	662	675	688	701
3.	Изјављено материјално значајно решење и промена расположивости платила у претходној години - плаћања	403	416	429	442	455	468	481	494	507	520	533	546	559	572	585	598	611	624	637	650	663	676	689	702
4.	Изјављено погодно стање на дан 01.01. претходне године (по 06. 1 + 2 + 3)	404	417	430	443	456	469	482	495	508	521	534	547	560	573	586	599	612	625	638	651	664	677	690	703
5.	Укупна плаћања у претходној години	405	418	431	444	457	470	483	496	509	522	535	548	561	574	587	600	613	626	639	652	665	678	691	704
6.	Укупна свлаживања у претходној години	406	419	432	445	458	471	484	497	510	523	536	549	562	575	588	601	614	627	640	653	666	679	692	705
7.	Стане на дан 31.12. претходне године (по 06. 4 + 5 + 6)	407	420	433	446	459	472	485	498	511	524	537	550	563	576	589	602	615	628	641	654	667	680	693	706
8.	Изјављено материјално значајно решење и промена расположивости платила у претходној години - плаћања	408	421	434	447	460	473	486	499	512	525	538	551	564	577	590	603	616	629	642	655	668	681	694	707
9.	Изјављено материјално значајно решење и промена расположивости платила у претходној години - плаћања	409	422	435	448	461	474	487	500	513	526	539	552	565	578	591	604	617	630	643	656	669	682	695	708
10.	Изјављено погодно стање на дан 01.01. претходне године (по 06. 7 + 8 + 9)	410	423	436	449	462	475	488	501	514	527	540	553	566	579	592	605	618	631	644	657	670	683	696	709
11.	Укупна плаћања у претходној години	411	424	437	450	463	476	489	502	515	528	541	554	567	580	593	606	619	632	645	658	671	684	697	710
12.	Укупна свлаживања у претходној години	412	425	438	451	464	477	490	503	516	529	542	555	568	581	594	607	620	633	646	659	672	685	698	711
13.	Стане на дан 31.12. претходне године (по 06. 10 + 11 + 12)	413	426	439	452	465	478	491	504	517	530	543	556	569	582	595	608	621	634	647	660	673	686	699	712

У _____ дана _____ 20____ године

Лице одговорно за садржај изјаве о ликвидности _____ М.П. _____

Закључак заступника _____

Izvor: <http://www.cekos.rs> (pregledano 28. septembra 2013.)

3 Konsolidovani i pojedinačni finansijski izveštaji

Sastavljanje pojedinačnih i konsolidovanih finansijskih izveštaja regulisano je Međunarodnim računovodstvenim standardom – MRS 27. Ovaj standard „reguliše obavezu matičnog pravnog lica da sastavlja konsolidovane i svoje zasebne finansijske izveštaje. Sem toga za to lice propisuje načine (metode) vrednovanja ulaganja u zavisna pravna lica i obelodanjivanja u vezi sa njima kako u konsolidovanim, tako i u njegovim zasebnim finansijskim izveštajima. Zahtevi Standarda se odnose i na investitore u zajednički kontrolisana pravna lica i pridružena pravna lica ukoliko su u skladu sa zahtevima Standarda dužni su da sastavljaju zasebne finansijske izveštaje.“¹⁷

3.1 Pojedinačni finansijski izveštaji

„Zasebni (pojedinačni) finansijski izveštaji su finansijski izveštaji koje sastavlja matično pravno lice, investitor (ulagač) u pridruženo pravno lice ili učesnik u zajedničkom ulaganju u okviru zajednički kontrolisanog pravnog lica u kojima se ulaganja računovodstveno evidentiraju po osnovu direktnog učešća u kapitalu a ne na osnovu iskazanog rezultata i neto imovine pravnog lica u koje je izvršeno ulaganje. Zasebni finansijski izveštaji se ne moraju priložiti uz konsolidovane finansijske izveštaje.“¹⁸

Prema MRS 27 zasebnim finansijskim izveštajima se ne smatraju izveštaji koje sastavlja jedno pravno lice, a da pri tome ono ne sastavlja i konsolidovane izveštaje. Ti finansijski izveštaji se smatraju individualnim finansijskim izveštajima.

3.2 Konsolidovani finansijski izveštaji

Konsolidovani finansijski izveštaji predstavljaju finansijski izveštaji grupe¹⁹ ili neke ekonomske celine prikazani kao da je u pitanju jedno pravno lice.

„Za konsolidovane finansijske izveštaje se može reći da su izvedeni finansijski izveštaji. Jedan od osnova za njihovo sastavljanje su finansijski izveštaji pravnih lica članova grupe za koju se vrši konsolidovanje.“²⁰

¹⁷ Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 276

¹⁸ Ibidem, str. 277, 278

¹⁹ Grupu čine: matično pravno lice i njegovo zavisno pravno lice (ili zavisna pravna lica, ako ih ima više)

²⁰ Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 277

Konsolidovani godišnji finansijski izveštaj (za matično i sva zavisna pravna lica) obuhvata:²¹

- 1) Konsolidovani Bilans stanja
- 2) Konsolidovani Bilans uspeha
- 3) Konsolidovani Izveštaj o ostalom rezultatu
- 4) Konsolidovani Izveštaj o promenama na kapitalu
- 5) Konsolidovani Izveštaj o tokovima gotovine za period
- 6) Napomene uz konsolidovane finansijske izveštaje

4 Periodično finansijsko izveštavanje

Kao što je već pomenuto, pravna lica i preduzetnici su dužni da sastavljaju redovne godišnje finansijske izveštaje za poslovnu godinu koja je jednaka kalendarskoj. Postoji mogućnost da se izveštaji sastavljaju za period duži ili kraći od jedne kalendarske godine, ukoliko za to postoji opravdan razlog. Jedan od razloga za promenu izveštajnog perioda može biti prelazak izveštajnog privrednog subjekta u vlasništvo nekog drugog privrednog subjekta koji ima različit izveštajni period.

4.1 Izveštaji za period duži ili kraći od godinu dana

Periodično finansijsko izveštavanje regulisano je Međunarodnim računovodstvenim standardom – MRS 34. Ovaj standard:²²

- sadrži uputstva za prikazivanja i vrednovanja u periodičnim finansijskim izveštajima,
- definiše minimalan sadržaj periodičnih finansijskih izveštaja i
- definiše računovodstvene principe priznavanja i vrednovanja koji se moraju poštovati pri izradi svakog finansijskog izveštaja za kraće vremenske periode.

²¹ Zakon o računovodstvu ("Sl. Glasnik RS", br. 62/2013), član 2

²² Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011., str. 109

„Finansijski izveštaji za periode kraće od godinu dana, potpuni ili sažeti, moraju obuhvatati sledeća dva perioda:

- izveštaj o finansijskom položaju (bilans stanja) na kraju tekućeg obračunskog perioda i komparativni izveštaj o finansijskom položaju (bilans stanja) na poslednji dan prethodne poslovne godine;
- izveštaje o ostvarenim rezultatima za tekući obračunski period i kumulativno za tekuću poslovnu godinu do dana sastavljanja bilansa za kraći period, praćen komparativnim podacima u vezi sa uporedivim periodima u prethodnoj poslovnoj godini;
- kumulativni izveštaj o promenama na kapitalu za tekuću poslovnu godinu do datuma sastavljanja izveštaja i komparativni izveštaj za isti period u prethodnoj poslovnoj godini, i
- kumulativni izveštaj o tokovima gotovine za tekuću poslovnu godinu do datuma sastavljanja izveštaja i komparativni izveštaj za isti period u prethodnoj poslovnoj godini.“²³

4.2. Vanredni finansijski izveštaj

Vanredni finansijski izveštaj sastavlja se u slučajevima statusnih promena, otvaranja, odnosno zaključenja stečajnog postupka ili pokretanja, odnosno zaključenja postupka likvidacije nad pravnim licem, i to sa stanjem na dan koji prethodi danu upisa statusne promene, danu otvaranja, odnosno zaključenja stečajnog postupka ili pokretanja, odnosno zaključenja postupka likvidacije.

Vanredni finansijski izveštaj sastavlja se i u slučajevima brisanja ogranka stranog pravnog lica iz člana sa sedištem u inostranstvu, koji obavljaju privrednu delatnost u Republici Srbiji. Takođe, preduzetnik sastavlja vanredni finansijski izveštaj ukoliko dođe do brisanja iz registra privrednih društava.

Vanredni finansijski izveštaj obuhvata:

- 1) Bilans stanja
- 2) Bilans uspeha

²³ Ibidem, str. 110

II

Revizija finansijskih izveštaja

*„Novac ne smrdi”, govorili su stari Rimljani.
Danas još manje smrdi, kad se opere.*

Ekkehart Mittelberg

1 Pojam revizije

Pod pojmom revizija podrazumeva se postupak analize i ocene finansijskih izveštaja i davanje stručnog mišljenja o istinitom prikazivanju istih. Revizija finansijskih izveštaja obuhvata ispitivanja informacija prikazanih u dokumentima kako bi se prikupilo dovoljno adekvatnog i pouzdanog dokaza i kako bi revizor izrazio mišljenje o istinitom i objektivnom prikazivanju stanja i rezultata poslovanja privrednog društva.

„Revizija je veoma blisko povezana sa računovodstvom ali je nešto kasnije nastala. Svrha nastajanja revizije je davanje mišljenja o računovodstvenim (finansijskim) izveštajima. Antropolozi su pronašli zapise revizorskih aktivnosti koji su se vremenski mogli locirati u vreme ranog Vavilona (oko 3000 godina pre Hrista). Takođe je nesporno da je praktikovana revizorska aktivnost i u drevnoj Kini, Grčkoj i Rimu.”²⁴

Reč revizor na engleskom jeziku auditor, potiče od latinske reči „auditor“ i znači slušaoc. Slušaoci su bili zaduženi za poreske obveznike, slušali su rezultate njihovog rada kako bi im odredili poresko opterećenje. A staroslovensko poreklo reči revizija je „revidere“ i znači ponovo viđenje.

1.1 Istorijat revizije

Termini računovodstvo i revizija, stari su koliko i sama civilizacija. Mada se smatra da je revizija nešto kasnije nastala, neophodno je govoriti i o nastanku računovodstva, jer su usko povezani. Istorija računovodstva određuje istoriju revizije. Još u doba starih Grka, Egipćana i Rimljana postojale su računovođe i revizori. Naravno, oblik ovih delatnosti se do današnjih dana usavršio i unapredio.

Poslovni događaji i beleške o njima u pradavna vremena vođena su na kamenu, drvetu, životinjskoj koži, a potom na glinenim pločicama, papirusu i pergamentu. Prvi zapisi revizorskih aktivnosti locirani su u vreme ranog Vavilona oko 3000 godina pre Hrista, kako su otkrili antropolozi. Dodatni podsticaj snažnom unapređenju beležaka usledio je nakon

²⁴ Stanišić, Milovan, *Revizija*, šesto izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013., str. 1

razvoja trgovine i bankarstva u drevnoj Grčkoj, Egiptu i Rimu. Čak u V veku p.n.e. nastaju bankarski poslovi i pojavljuju se prvi privatni bankari, koji su ove bankarske transakcije obavljali pored hramova.

U 13. veku dolazi do široke primene arapskih brojeva i znatno je olakšano evidentiranje imovine i obaveza. Najstariji dokument iz ove oblasti nam ukazuje da je forma dvostrane evidencije koristila porodica Mediči iz Firence, Italija čak 1379. godine.²⁵ Monah Luka Pačoli objavio je prvu knjigu iz računovodstva čak 1494. godine koja govori o nešto modernijem računovodstvu i bila je veoma poznata i rasprostranjena.

Termin interna revizija koristile su vlastele u srednjem veku. Vlastele su radile u cilju snabdevanja i kontrole plemićkog imanja, a za to su koristile termin interna revizija. Ovakav vid poslovanja se odvijao pod palicom lorda jednako današnjem nazivu menadžer u reviziji.

Najranija eksterna revizija obavljena od strane nezavisnog javnog računovođe je bila 1720. godine a uradio je Charles Snell kao rezultat nastalog skandala oko South Sea Buble u Engleskoj.²⁶ Eksternom revizijom otkrivene su nepravilnosti u evidenciji, otkrivena su fiktivna knjiženja. Ovaj događaj se smatra bitnom prelomnom tačkom u istoriji revizije. Pored ovog događaja, primena računovodstvenih procedura pomogla je u otkrivanju i rešavanju utaje poreza, nezakonitih radnji i ostalo.

Nakon industrijske revolucije nastaje savremeni oblik revizije, dolazi kapitalizam i velika preduzeća sa složenom strukturom. Ova preduzeća su imala potrebu za eksternim izvorima finansiranja, stručnim računovođama i menadžerima. Dešava se i novina u poslovanju velikih preduzeća, razdvaja se vlasnička struktura od upravljačke.

Dalji razvoj revizije nastavlja se u 19. veku. Početkom ovog veka nastaju savremeni oblici izveštaja koji se koriste u računovodstvu, a znatno olakšavaju sprovođenje revizije. Formirani su bilans stanja, bilans uspeha, koji su se dobijali preko zaključnog lista, zatim dnevnik i glavna knjiga.

Zakonsko vršenje revizije je uvela Engleska 1844. godine kako bi zaštitila svoje državne interese. Polako počinju da nastaju i udruženja revizora. Škotska je osnovala udruženje ovlašćenih revizora 1853. godine, a potom se pet organizacija i udruženja revizora koje su osnovane u međuvremenu, ujedinilo 1880. godine u Institut za ovlašćene računovođe Engleske i Velsa (engl. Institute of Chartered Accountants in England and Wales). Ubrzo je ovaj institut dobio oko hiljadu članova. Iz Evrope revizija je počela da se širi na Ameriku. Prvi institut u Americi koji dodeljuje sertifikate iz oblasti računovodstva osnovan je 1887. godine i predstavlja ključan element za razvoj revizije na području Amerike.

Profesija revizije dobija na značaju i važnosti usled naglog razvoja bankarstva u periodu od 1900. do 1917. godine. Bankarstvo je postalo važniji izvor finansiranja, a njih su zanimali istinitost i objektivnost završnih računa.

²⁵ Stanišić, Milovan, Stanojević, Ljubiša, *Revizija i primena kompjutera*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 7

²⁶ Ibidem, str. 7

"Nove tendencije su kulminirale 1917. godine publikacijom American Institute and the Federal Trade Commission, pod naslovom Unifikacija računovodstva (Uniform Accounting), da bi već 1918. godine bio izdat dokument pod naslovom „Approved Methods for the Preparation of Balance-Sheet Statments“, kao prva formalna deklaracija opšte prihvaćenih računovodstvenih principa i revizijskih standarda. Ovim dokumentom je pozicioniran kompletan program obavljanja revizije, ulazeći u detaljne eksplikacije i instrukcije procedura revizije po pojedinim bilansnim računima, i izvršena je standardizacija revizorskih izveštaja."²⁷

Neophodno je pomenuti i ulogu vladinih agencija odnosno državnih institucija u razvijanju i modernizaciji revizije. Oni su kontrolom privrede i društva istakli važnost postojanja revizora u jednom društvu.

1.2 Definisanje revizije

Revizija može da se definiše kao sistematičan pregled poslovnih knjiga i računovodstvenih izveštaja izvršen od strane revizora i eksperata sa ciljem da se izrazi kompetetno, stručno i nezavisno mišljenje o ispravnosti, istinitosti i tačnosti istih.

Pod revizijom se podrazumeva ispitivanje dokumenata zbog prikupljanja pouzdanog i adekvatnog dokaza kako bi se izrazilo mišljenje da finansijski izveštaji istinito i objektivno prikazuju finansijsko stanje subjekta revizije, a sve to u skladu sa međunarodnim standardima. "Revizija finansijskih izveštaja predstavlja jednu vrstu angažovanja na osnovu kojeg se pruža uveravanje u vezi sa finansijskim izveštajima koji su bili predmet revizije."²⁸

Definicija revizije proističe iz cilja Međunarodnog standarda revizije 200 (MSR 200). "Cilj revizije finansijskih izveštaja je da omogući revizoru da izrazi mišljenje da li su finansijski izveštaji po svim bitnim pitanjima sastavljeni u skladu sa primenljivim okvirom finansijskog izveštavanja."²⁹

Prema definiciji da je revizija "sistematičan postupak objektivnog prikupljanja i procene dokaza, u vezi sa izjavama o poslovnim aktivnostima i događajima, da bi se utvrdio stepen podudarnosti između izjava i utvrđenih kriterija, kao i prezentiranje rezultata zainteresovanim korisnicima"³⁰ možemo da zaključimo kompleksnost ovog procesa.

Najvažnija aktivnost koja proističe iz revizije je mogućnost revizora da zaključi i prikaže svoje mišljenje o finansijskim izveštajima. Revizijski izveštaj prikazuje kredibilitet i

²⁷ Ibidem, str. 8

²⁸ Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 17

²⁹ Ibidem, str. 34, 35

³⁰ Stanišić, Milovan, *Revizija*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 5

sve značajne aspekte stanja poslovanja i finansijske pozicije kompanije. Revizijski izveštaj ne izražava apsolutnu pouzdanost zbog razloga kao što su monetarne nepreciznosti, tačnost računskih procedura, neadekvatna evidencija i ostalo. Upravo su zato od velikog značaja, jer obezbeđuju visok nivo pouzdanosti o istinitosti i tačnosti finansijskih izveštaja.

1.3 Svrha i cilj revizije

„Svrha revizije je da revizoru omogući iznošenje mišljenja o finansijskim izveštajima. Namena revizorskog mišljenja je da finansijskim izveštajima podigne nivo kredibiliteta i verodostojnosti u okviru preduzeća i van njega.“³¹

„Revizorovo mišljenje je bitno za mnogobrojne korisnike. Revizorsko mišljenje u razvojenim tržišnim privredama može da interesuje:

- deoničare
- zajmodavce
- radnike (insajdere)
- analitičare i savetnike
- poslovne partnere
- vladu
- javnost“³²

Cilj revizije je da omogući revizoru da iskaže istinito i objektivno mišljenje, da li je sve u skladu sa uobičajenim standardima finansijskog izveštavanja, a na osnovu finansijskih izveštaja koje su pripremile kompanije. Težnja je da se dobije pozitivno mišljenje revizora na osnovu prikazanih rezultata u finansijskim izveštajima, a takav ishod je potvrda dobrog upravljanja privrednim društvom.

Razvojem kroz istoriju i sve većom prisutnošću revizije u privredi i funkcionisanju ekonomije, revizija je podigla svoju značaj. Dajući mišljenje o finansijskim izveštajima, revizijom se sprečava potencijalan konflikt između menadžmenta i korisnika finansijskih izveštaja. Revizija je pokazala jasno svoju svrhu još u trenutku nastanka, tj. nakon industrijske revolucije. Razdvajanjem funkcije menadžmenta od funkcije vlasnika, potreba za dodatnim izvorima finansiranja, kao i kršenja zakona i prava funkcionisanja privrede, prikazuje jasnu svrhu revizije.

³¹ Ibidem, str. 7

³² Ibidem, str. 7

Revizija je važna jer podiže kredibilitet računovodstvenih iskaza u finansijskim izveštajima. Aktivnost revizije se sprovodi negde između menadžmenta kao klijenta revizije i korisnika finansijskih izveštaja te revizije. Revizijom dobijamo finansijske izveštaje koji objektivno i istinito predstavljaju i potvrđuju sliku privrednog subjekta. Sve važne odluke koje mogu da utiču na budućnost samog postojanja privrednog subjekta, oslanjaju se na revizorsko mišljenje. Ovo je značaj današnje savremene i nezavisne revizije.

2 Profesionalna regulativa

U Republici Srbiji finansijsko izveštavanje i revizija regulisani su:

- 1) zakonskom regulativom
- 2) profesionalnom regulativom iz oblasti računovodstva i revizije
- 3) internom regulativom pravnog lica

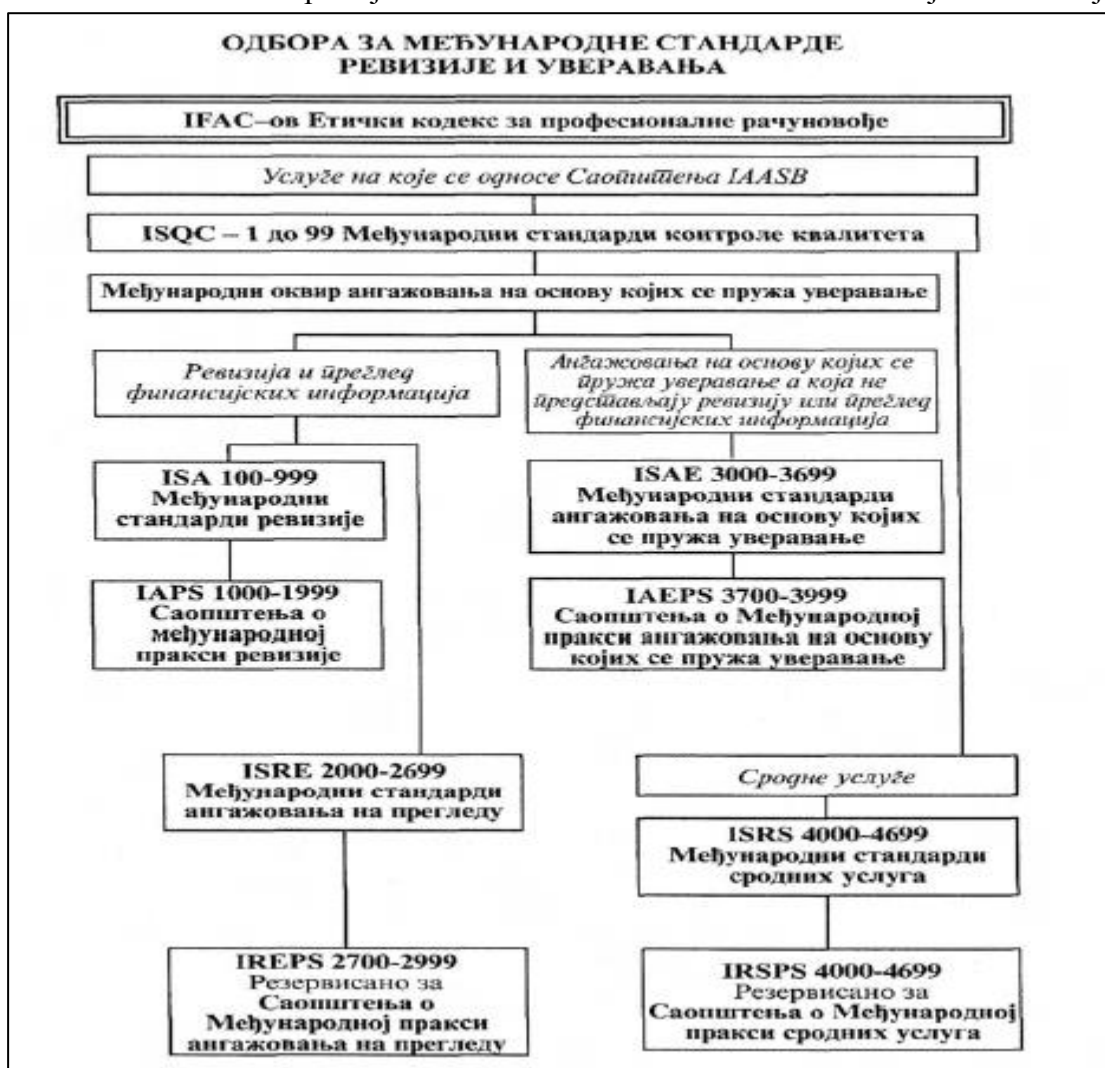
Takođe, profesija revizora zahteva ponašanje koje u skladu sa Međunarodnim standardima revizije (engl. ISA – International Standards of Auditing). Njih donosi, menja i ukida Odbor za međunarodne standarde revizije i uveravanja (engl. IAASB – International Auditing and Assurance Standards Board) koji je deo Međunarodne federacije računovođa (engl. IFAC – International Federation of Accountants). Međunarodna federacija računovođa (u daljem tekstu: IFAC) je osnovana 1977. godine sa sedištem u Njujorku. Ona je svetska organizacija za računovodstvenu profesiju koja izdaje okvir čije su komponente:³³

- Međunarodni standardi revizije i uveravanja
- Etički kodeks za profesionalne računovođe
- Međunarodni obrazovni standardi
- Međunarodni računovodstveni standardi za javni sektor.

Na sledećoj slici vidi se struktura saopštenja Odbora za međunarodne standarde revizije i uveravanja (u daljem tekstu: IAASB). Ono što je uočljivo je da se IAASB oslanja na IFAC-ov Etički kodeks za profesionalne računovođe.

³³ Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 7

Slika 8 – Struktura saopštenja Odbora za međunarodne standarde revizije i uveravanja

Izvor: Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 13

2.1 Zakonska regulativa

Do 2013. godine u Republici Srbiji za sastavljanje finansijskih izveštaja i poslove računovodstva i revizije primenjivao se Zakon o računovodstvu i reviziji (Službeni glasnik RS br. 46/2006). 16. jula 2013. godine Narodna skupština Republike Srbije usvojila je dugo očekivana dva nova zakona, Zakon o računovodstvu i Zakon o reviziji, kojim se stavlja van snage postojeći Zakon o računovodstvu i reviziji. Zakoni su objavljeni u Službenom glasniku RS broj 62/2013. Iako oba stupaju na snagu osmog dana od dana objavljivanja u Službenom glasniku, većina odredaba će početi da se primenjuje od 1. januara 2014. godine.

Novi Zakon o reviziji nalaže da je revizija redovnih godišnjih finansijskih izveštaja je obavezna za sva velika i srednja pravna lica, javna društva kao i sva pravna lica i preduzetnike čiji poslovni prihod ostvaren u prethodnoj poslovnoj godini prelazi 4.400.000 evra u dinarskoj protivvrednosti. Takođe, promenjen je datum za imenovanje društva za reviziju koje će vršiti poslove revizije za određeno pravno lice, a to je najkasnije do 30. septembra godine na koju se revizija odnosi.

Prema Zakonu o reviziji iz 2013. godine obveznici revizije bi trebalo najkasnije svake sedme godine da izvrše zamenu licenciranog revizora koji vrši reviziju, ali se ne propisuje maksimalan broj godina koliko jedno društvo za reviziju može da vrši reviziju finansijskih izveštaja kod istog pravnog lica. S druge strane, javna akcionarska društva prema Zakonu o tržištu kapitala, moraju da promene revizorsku kuću koja obavlja reviziju posle najviše 5 godina.

2.2 Međunarodni standardi revizije

Međunarodni standardi revizije (engl. ISA - International standards on Auditing) se „primenjuju pri reviziji finansijskih izveštaja opšte namene. Rade se o finansijskim izveštajima koji su odobreni za obelodanjivanje od strane uprave klijenta revizije.“³⁴

„Međunarodni standardi revizije sadrže:

1. osnovne principe (pravila) i suštinske postupke (označene boldiranim /masnim/ slovima) i
2. relevantne smernice u obliku objašnjenja i drugog materijala, što uključuje i dodatke.“³⁵

Međunarodni standardi revizije obuhvataju sledeće standarde:³⁶

200 Cilj i opšti principi revizije finansijskih izveštaja

210 Uslovi revizijskih angažovana

220 Kontrola kvaliteta revizije finansijskih informacija

230 Revizorska dokumentacija

240 Odgovornost revizora za razmatranje kriminalnih radnji u reviziji finansijskih izveštaja

250 Razmatranje primene zakona i drugih propisa u obavljanju revizije finansijskih izveštaja

260 Saopštavanje revizijskih nalaza licima ovlašćenim za upravljanje

300 Planiranje revizije finansijskih izveštaja

³⁴ Ibidem, str. 14

³⁵ Ibidem, str. 14

³⁶ Ibidem, str. 14, 15

315 Razumevanje pravnog lica i njegovog okruženja i procena rizika materijalne greške
320 Materijalnost u reviziji
330 Revizorski postupci kao odgovor na procenjene rizike
402 Revizijska razmatranja u vezi s pravnim licima koja koriste uslužne organizacije
500 Revizijski dokaz
501 Revizijski dokaz – Dodatna razmatranja za specifične pozicije
505 Eksterne potvrde
510 Prva angažovanja – Početna stanja
520 Analitički postupci
530 Revizijsko uzorkovanje i drugi selektivni postupci provere
540 Revizija računovodstvenih procena
545 Revizija merenja i obelodanjivanja fer vrednosti
550 Povezani subjekti
560 Naknadni događaji
570 Načelo stalnosti pravnog lica
580 Izjave rukovodstva
600 Korišćenje rezultata rada drugog revizora
610 Razmatranje rezultata rada interne revizije
620 Korišćenje rezultata rada stručnjaka
700 Izveštaj nezavisnog revizora o setu finansijskih izveštaja opšte namene
701 Modifikacija izveštaja nezavisnog revizora
710 Uporedni podaci
720 Ostale informacije i dokumenti sadržani u finansijskim izveštajima koji su bili predmet revizije
800 Izveštaj revizora o revizijskim angažovanjima za specijalne svrhe.

2.3 Etički kodeks za profesionalne računovođe

„Etički kodeks za profesionalne računovođe izradio je IFAC-ov Komitet za etiku. Etički kodeks služi kao osnova koje razvijaju i primenjuju organizacije članice IFAC-a. Njime se uspostavljaju principi objektivnosti, integriteta i profesionalne stručnosti računovođa (i revizora) i primenjuje se na sve profesionalne računovođe (i revizore). Etički kodeks za profesionalne računovođe je u Republici Srbiji članom 2. Zakona o računovodstvu i reviziji klasifikovan kao deo obavezne profesionalne računovodstvene regulative.“³⁷

³⁷ Ibidem, str. 8

Etika po svojoj definiciji predstavlja skup moralnih normi i principa, pravila ponašanja, odnosno vrednosnih stavova, koji se primenjuju u međuljudskim odnosima, odnosno odnosima u društvenim grupama, da bi se izbegli određeni konflikti, nerazumevanje ili neslaganje. Etično ponašanje u sebi sadrži međusobno poštovanje, razumevanje, lojalnost, odgovornost i ostale karakteristike koje obezbeđuju lakšu komunikaciju i saradnju u obavljanju raznih poslova. Uspostavljanjem i izgradnjom etičkog kodeksa u raznim profesijama, podiže se integritet, javno poverenje i kvalitet usluga koje ta profesija pruža.

Etički kodeks za profesionalne računovođe se sastoji iz tri dela. Prvi sadrži osnovne principe za profesionalne računovođe. Druga dva dela prikazuju kako se ti osnovni principi primenjuju u specifičnim situacijama.

Prema ovom kodeksu, ciljevi računovodstvene profesije su:³⁸

1. poverenje,
2. profesionalizam,
3. kvalitet usluga i
4. sigurnost.

„Od profesionalnog računovođe se zahteva da poštuje sledeće osnovne principe:

1. integritet,
2. objektivnost,
3. profesionalna osposobljenost i dužna pažnja,
4. poverljivost i
5. profesionalno ponašanje.“³⁹

3 Revizor

„Revizor je stručno lice koje u skladu sa kodeksom profesionalne etike revizora obavlja poslove pregleda poslovnih knjiga i druge specijalizovane revizijske aktivnosti u funkciji davanja mišljenja o računovodstvenim izveštajima. To je lice koje preuzima završnu odgovornost za reviziju i rezultate revizije.“⁴⁰

Tokom čitavog istorijskog razvoja revizije primećuje se da reviziju obavljaju profesionalna lica od kojih se zahtevaju određene kvalifikacije, veštine i moralna načela. Da

³⁸ Ibidem, str. 8

³⁹ Ibidem, str. 9

⁴⁰ Stanišić, Milovan, *Revizija*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 4

bi revizor uspešno mogao da obavlja poslove revizije neophodno je da prođe određene teoretske i naučne programe, kao i da kontinuirano proširuje svoja znanja. Pored toga, revizori su kao profesionalci dužni da stečena znanja bez rezerve prenose na mlađe.⁴¹ Karakteristike ličnosti koje se prepoznaju kod revizora su talenat, analitičnost, intelektualna radoznalost, racionalnost i moralnosti.

3.1 Uloga revizora

Revizija mnogo pomaže u funkcionisanju privrede kako na lokalnom tako i na globalnom nivou. Kroz istorijski razvoj revizije se na najbolji način uočava njen značaj. I s obzirom da revizija igra tako važnu ulogu u jednom društvu, neophodno je da lica koja je izvode budu pravi profesionalci. Revizori svojom aktivnošću pre svega štite javni interes u vezi finansijskog izveštavanja. Po Međunarodnim standardima revizije revizor je u javnoj praksi poznat kao profesionalni računovođa koji sprovodi aktivnosti na angažovanoj reviziji ili pregleda finansijskih informacija.

Revizori uspostavljaju princip objektivnosti, integriteta i profesionalne stručnosti na osnovu Etičkog kodeksa za profesionalne računovođe. “Priroda Međunarodnih standarda revizije zahteva od revizora profesionalno prosuđivanje prilikom njihove primene.”⁴² Cilj revizora je da iznese nezavisno i stručno mišljenje o istinitosti i objektivnosti, finansijskih izveštaja koji su predmet revizije.

Na osnovu angažovanja, revizor pruža visok nivo pouzdanosti finansijskih izveštaja. Posao revizora se odnosi na postupke koje preduzima kako bi došao do postavljenog cilja revizije kroz revizijsko angažovanje. Nakon obavljene revizije, prilikom iskazivanja mišljenja, revizor primenjuje koncept razumnog uveravanja. Ovaj koncept dopušta revizoru određeni stepen rizika koji ukazuje na to da je moguće postojanje pogrešnog iskazivanja u finansijskim izveštajima koje revizor možda nije otkrio. Revizor se susreće sa *kontrolnim, inherentnim, revizijskim i detekcionim rizikom*.

3.2 Vrste revizora

Kako postoje različite vrste revizije, tako postoje i različite vrste revizora koji ih obavljaju.

⁴¹ Andrić, Mirko, Krsmanović, Branko, Jakšić, Dejan, *Revizija – teorija i praksa*, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2009., str.29

⁴² Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 16

Poznato su tri glavne vrste revizije:

- revizija finansijskih izveštaja,
- revizija poslovanja i
- revizija dosledne promene zakona i propisa.

Međutim, u realnom svetu revizije i poslovanja postoje dve osnovne vrste revizora:⁴³

- eksterni ili nezavisni revizori
- interni revizori

3.2.1 Interni revizor

Velika privredna društva u svojoj strukturi imaju svoje revizore, poznate kao interni revizori. Glavni zadatak internih revizora je da za potrebe najčešće menadžmenta, ispitaju i procene uspešnost poslovanja privrednog subjekta. Zadatak ostvaruju kroz vrednovanje i procenu sistema interne kontrole. Sistemom interne kontrole nadgleda se ostvarenje najvažnijih ciljeva, kao što su profitabilnost i uspešnost poslovanja, pouzdanost finansijskog izveštavanja, pronevere i zloupotrebe i ostali bitni ciljevi privrednog subjekta.

Prema Zakonu o reviziji⁴⁴ pravno lice može da poveri obavljanje poslova interne revizije licu koje ima sertifikat Komore o stečenom zvanju ovlašćeni interni revizor. Zvanje ovlašćeni interni revizor može da stekne lice koje:

- 1) ima stečeno visoko obrazovanje na studijama drugog stepena u skladu sa zakonom kojim se uređuje visoko obrazovanje, odnosno na osnovnim studijama u trajanju od najmanje četiri godine;
- 2) ima radno iskustvo na poslovima zakonske revizije ili interne revizije, u trajanju od tri godine, odnosno radno iskustvo u trajanju od pet godina na poslovima računovodstva;
- 3) ima položen ispit za sticanje ovog zvanja u skladu sa programom Komore;
- 4) nije osuđivano za krivična dela koja ga čine nedostojnim za obavljanje poslova revizije.

Takođe, Institut za internu reviziju (engl. Institute of Internal Auditors - IAA) je međunarodna profesionalna organizacija za internu reviziju. Ova organizacija donosi

⁴³ Stanišić, Milovan, *Revizija*, šesto izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013., str. 12

⁴⁴ Zakon o reviziji ("Sl. Glasnik RS", br. 62/2013), član 44

standarde u oblasti interne revizije, izdaje i organizuje ispite za dobijanje licence ovlašćeni interni revizor.

Za razliku od eksternih revizora, interni revizori nisu nikada nezavisni od menadžmenta. Ta zavisnost proističe iz činjenice da su oni stalno zaposleni u datom privrednom subjektu. Svrha interne revizije je pomoć upravi u uspešnom obavljanju njihovih odgovornosti putem analiza, procena, preporuka i saveta. Interna revizija pomaže i prilikom obavljanja eksterne revizije, što je naročito regulisano Međunarodnim računovodstvenim standardom 610 – Korišćenje rezultata rada interne revizije. Eksterni revizori mogu se koristiti radom interne revizije ako procene da im je ona od koristi.

3.2.2 Eksterni revizor

Eksterni revizori, odnosno nezavisni revizori, za razliku od internih su stalno zaposleni u revizorskim kućama koje pružaju usluge iz oblasti revizije. Oni su nepristrasni i objektivni u odnosu na svoje klijente, odnosno od menadžmenta privrednog subjekta datog klijenta. Na mišljenje eksternog revizora ne utiče visina honorara, ni razni pritisci na datom poslu. „Revizor svoj rad mora da radi po standardima revizije i u skladu sa profesionalnom etikom. Nezavisnost se ogleda u ekonomskoj nezavisnosti (revizor uvek može da se povuče iz angažmana ako ima ograničenja u poslu ili trpi pritiske) i u misaonoj nezavisnosti (samostalno donosi sudove, stavove i konačno mišljenje i za njih profesionalno odgovara).“⁴⁵

„Nezavisni revizori su uglavnom ovlašćeni, ili od strane profesionalne organizacije, ili državne agencije. Kod nas revizori (revizori i ovlašćeni revizori) dobijaju ovlašćenja polaganjem pred komisijama Komore ovlašćenih revizora.“⁴⁶

Zakon pravi razliku između sledećih zvanja revizora:⁴⁷

- *Ovlašćeni revizor* – fizičko lice koje je položilo ispit za sticanje zvanja ovlašćeni revizor, a koje nema važeću licencu za obavljanje revizije
- *Licencirani ovlašćeni revizor* – fizičko lice koje je položilo ispit za sticanje zvanja ovlašćeni revizor i ima važeću licencu za obavljanje revizije
- *Samostalni revizor* – licencirani ovlašćeni revizor koji ima važeću dozvolu da obavlja reviziju kao preduzetnik.

⁴⁵ Stanišić, Milovan, *Revizija*, šesto izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013., str. 12

⁴⁶ Ibidem, str. 12

⁴⁷ Zakon o reviziji (“Sl. Glasnik RS”, br. 62/2013), član 2

3.3 Odgovornost revizora

Revizor je odgovoran za formiranje i izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima. Za sastavljanje i prikazivanje finansijskih izveštaja odgovorno je rukovodstvo klijenta revizije, uz nadzor lica zaduženih za upravljanje.

“Pri izvršenju revizije u skladu sa Međunarodnim standardima revizije revizor stiče razumno uverenje da finansijski izveštaji posmatrani kao celina ne sadrže materijalno značajne pogrešne iskaze, prouzrokovane greškom ili kriminalnom radnjom. Revizor ne može da stekne apsolutno uverenje da će materijalno pogrešni iskazi u finansijskim izveštajima biti otkriveni usled faktora kao što su korišćenje prosuđivanja, korišćenje procedura testiranja, inherentna ograničenja interne kontrole i činjenice da je većina dostupnih dokaza uverljive ali ne i definitivne prirode.”⁴⁸

4 Revizorske firme

„U svetu postoji mnogo revizijskih firmi koje se bave profesionalno poslovima revizije, računovodstva i konsaltinga. One najčešće obavljaju sledeće poslove:

- poslovi revizije
- poslovi računovodstva
- poslovi obračuna poreza
- poslovi poreskog konsaltinga
- poslovi računovodstvenog konsaltinga
- poslovi finansijskog i investicionog konsaltinga
- poslovi pravnih saveta, itd... u zavisnosti od interesa klijenta.”⁴⁹

Iz navedenih poslova može se zaključiti da revizorske firme obavljaju širok spektar poslova. Postoji veliki broj ovakvih firmi, ali najpoznatije među njima su čuvena “velika četvorka” koju čine:

- Deloitte Touche Tohmatsu
- Ernst & Young
- KPMG
- Pricewaterhousecoopers

⁴⁸ Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010., str. 66

⁴⁹ Stanišić, Milovan, *Revizija*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008., str. 14

Prihodi ovih firmi nadmašuju godišnji bruto nacionalni proizvod mnogih manjih država u svetu.

U revizorskim firmama postoji nekoliko nivoa revizora:

- *Junior (mlađi) revizor* – to su najčešće ekonomisti računovodstvenog ili revizorskog smera koji su tek diplomirali, početnici u revizorskim firmama
- *Senior revizor* – revizor koji pored znanja ima praksu i položen ispit za revizora. On je osposobljen da samostalno obavlja poslove revizije, ali je pod nadzorom menadžera ili supervizora revizije
- *Ovlašćeni revizor (supervizor)* – to je najviši stepen zvanja i podrazumeva visok stepen stručnosti, edukacije, prakse i sposobnosti da vodi celokupnu reviziju
- *Menadžment revizije* – to je ovlašćeni revizor, vodi revizijski tim od početka do kraja sa svim aktivnostima koje podrazumeva revizijska angažovanja

Revizorskom firmom upravljaju partneri revizije, koji su njeni vlasnici. Kao vlasnici vode računa o svim bitnim elementima u cilju uspešnog i efikasnog poslovanja. U zakonu je propisano koja su pravna lica dužna da vode reviziju.

5 Mišljenja revizora

Kao što je već poznato, cilj svake revizije je formiranje revizijskog mišljenja o finansijskim izveštajima koji su bili predmet revizije.

Svaki izveštaj revizora obavezno mora da ima sledeće delove:

- naslov izveštaja
- kome je izveštaj upućen
- uvodni paragraf
- izjava o odgovornosti rukovodstva
- izjava o odgovornosti revizora
- mišljenje
- naziv računovodstvenog preduzeća
- adresa revizora
- potpis revizora
- datum izveštaja revizije.

„U teoriji i praksi revizije postoje sledeći tipovi revizijskih izveštaja ili mišljenja:

- standardni nekvalifikovani izveštaj revizije (pozitivno ili potvrdno mišljenje)
- nekvalifikovani izveštaj revizije sa objašnjenjem ili izmenjenim tekstom (mišljenje sa rezervom)
- kvalifikovan izveštaj sa negativnim mišljenjem i
- kvalifikovan izveštaj sa uzdržavanjem od mišljenja.“⁵⁰

5.1 Pozitivno mišljenje

Nekvalifikovani izveštaj revizije je najčešća vrsta izveštaja nezavisnog revizora, jer uglavnom se dolazi do rezultata da su finansijski izveštaji u skladu sa opšteprihvaćenim računovodstvenim načelima.

„U izveštaju nezavisnog revizora o finansijskim izveštajima, pozitivno mišljenje se izdaje na jasan i afirmativan način kada je revizor, u svim značajnim aspektima revizije zadovoljan, odnosno smatra:

1. da su finansijski izveštaji pripremljeni uz korišćenje prihvatljivih računovodstvenih politika, koje su dosledno primenjivane,
2. da su finansijski izveštaji usklađeni sa relevantnim propisima i zakonskim odredbama,
3. da su finansijski izveštaji gledano u celini, konzistentni sa revizorskim saznanjima o poslovanju klijenta revizije,
4. da postoji adekvatno objavljivanje svih značajnih stvari koje su relevantne za pravilnu prezentaciju finansijskih informacija.“⁵¹

„Da bi mišljenje bilo pozitivno neophodno je da budu ispunjeni i sledeći uslovi:

1. finansijski izveštaji sadrže kompletan set finansijskih izveštaja: bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o promenama na kapitalu, izveštaj o tokovima gotovine i napomene;
2. zadovoljena su sledeća revizijska načela:
 - reviziju je obavilo lice ili lica koja poseduju stručnu osposobljenost i potrebna zvanja
 - revizori su bili nezavisni
 - prilikom obavljanja revizije i pripremanja revizijskog izveštaja potrebno je bilo udovoljiti zahtevu da se radi i postupa sa dužnom profesionalnom pažnjom,

⁵⁰ Ibidem, str. 164

⁵¹ Stanišić, Milovan, Vićentijević, Kosana, *Revizijski zaključni izveštaj*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 75, 76

3. sakupljeno je dovoljno revizorskih dokaza i revizor je obavio posao na način koji mu omogućava da zaključi da su sledeća računovodstvena načela zadovoljena:
- posao je adekvatno planiran, a rad saradnika, ako ih je bilo, nadziran,
 - stečeno je odgovarajuće poznavanje interne kontrole, jer je to preduslov za planiranje revizije (vrste, obima i vremena testova koje treba obaviti),
 - pribavljeno je detaljnim ispitivanjima, posmatranjem, upitom i konfirmacijom dovoljno kompetentnih dokaza kako bi se na taj način obezbedila razumna osnova za formiranje mišljenja o finansijskim izveštajima.⁵²

Primer pozitivnog mišljenja:

Po našem mišljenju, finansijski izveštaji prikazuju istinito i objektivno, po svim materijalno značajnim aspektima, stanje imovine, obaveza i kapitala _____ (naziv klijenta revizije), na dan 31. decembra _____ godine, rezultate poslovanja i promene na kapitalu i tokove gotovine za _____ godinu u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji Republike Srbije i osnovama za sastavljanje finansijskih izveštaja obelodanjenih u napomenama uz finansijske izveštaje.

5.2 Mišljenje sa rezervom

Mišljenje sa rezervom revizor izražava ukoliko postoji neko ograničenje u obimu revizorovog rada ili neslaganje sa rukovodstvom klijenta revizije u pogledu primenjivanja računovodstvenih politika, zatim nepridržavanje zakonskih propisa od strane klijenta revizije ili pak ako nije izvršena revizija za prethodni izveštajni period.

„Mišljenje sa rezervom se za efekte po pitanjima na koja se rezerva odnosi izražava korišćenjem izraza «osim za».

Razlozi za izražavanje mišljenja sa rezervom su:

- revizor ne može da formira mišljenje o nekom pitanju zbog postojanja neizvesnosti,
- revizor može da formira mišljenje, ali se to mišljenje ne slaže sa prikazom koji je dat u finansijskim izveštajima (zbog, na primer otkrivenih a ne ispravljenih materijalno značajnih grešaka ili ne slaganja sa izabranim računovodstvenim politikama).⁵³

⁵² Ibidem, str. 76

⁵³ Ibidem, str. 81

5.3 Uzdržavajuće mišljenje

„Uzdržavajuće mišljenje se izražava u slučajevima kada je mogući efekat ograničavanja obima revizije od takvog materijalnog i prožimajućeg značaja da revizor nije bio u mogućnosti da pribavi dovoljno zadovoljavajućih revizijskih dokaza i, shodno tome, nije u mogućnosti da izrazi mišljenje o finansijskim izveštajima.

Ograničenje obima revizije može proisteći iz:

- ograničenja od strane klijenta revizije i
- ograničenja koja su van kontrole klijenta revizije i revizora.“⁵⁴

Primer uzdržavanja od mišljenja:

_____ je pri sastavljanju finansijskih izveštaja za _____ godinu koristilo pretpostavku o nastavku poslovanja u doglednoj budućnosti. Na datum odobrenja finansijskog izveštaja za izdavanje, propisani plan aktivnosti nije sadržavao detalje o konkretnim merama i postupcima koji bi pružili jasnu i uverljivu osnovu da će preduzeće u doglednoj budućnosti uskladiti svoje poslovanje sa zakonskim propisima u pogledu visine kapitala, pokazatelja adekvatnosti kapitala i likvidnosti. Navedene činjenice ukazuju na postojanje materijalno značajnih neizvesnosti, koje mogu dovesti u sumnju mogućnost preduzeća da nastavi svoje poslovanje u doglednoj budućnosti. Zato ne izražavamo mišljenje o priloženom finansijskom izveštaju.

5.4 Negativno mišljenje

„Negativno mišljenje se iskazuje u sledećim okolnostima:

1. neadekvatna primena načela stalnosti poslovanja klijenta revizije,
2. neispravljeni materijalno pogrešni iznosi u finansijskim izveštajima i
3. neadekvatno obelodanjivanje u napomenama.“⁵⁵

⁵⁴ Ibidem, str. 90

⁵⁵ Ibidem, str. 92

III

Bankarsko poslovanje

Ja mislim da što više novca date ljudima u ruke da će oni više trošiti. Ukoliko ga ne budu trošili onda će investirati, a investiranje je još jedan način kreiranja novih poslova. To stavlja novac u zajedničke fondove ili druge vrste banaka koje mogu ponuditi zajmove, a nama to treba.

Michael Bloomberg

1 Nauka o bankarstvu

„Nauka o bankarstvu spada u red primenjenih ekonomskih disciplina. Ona se sastoji od teorijskih osnova i primenjenog dela istraživanja. Cilj bankarstva kao naučne discipline je da se naučnim metodama opiše, objasni i prouči funkcija banaka, kako unutrašnjih problema banke, tako i opšta ekonomska dejstva koja potiču iz njenog funkcionisanja.“⁵⁶

Polazeći se od pretpostavke da je banka specifična po tome što posluje specifičnom robom (novcem) uviđa se i veći značaj ovih institucija i njihovog nastanka. Bankarstvo kao posebna naučna disciplina ima zadatak da ispituje i prati opšta ekonomska dejstva koja se manifestuju funkcionisanjem banaka u kreditnom i bankarskom sistemu jedne zemlje.

Nauka o bankarstvu bavi se:

- proučavanjem funkcija i uloge bankarskog sistema
- načinima organizovanja bankarskih institucija
- proučavanjem bankarskog poslovanja
- procesima koji se odvijaju prilikom stvaranja i korišćenja
- prožimanjem teorije i prakse monetarno-kreditne i devizne politike i kreditno-bankarskog sistema.

1.1 Istorijat razvoja bankarstva

„Bankarstvo se kao naučna disciplina o organizaciji i poslovanju banaka razvilo u drugoj polovini XIX veka. Njen se sadržaj najpre sastojao u tome da (budućem) bankaru pruži potrebna znanja kako da sa uspehom vodi bankarsko preduzeće, polazeći od osnovnih principa bankarskog poslovanja, kao što su kreditno pokriće, likvidnost, poverenje i sl. U novijem periodu došlo je do preokreta, pogotovo u anglosaksonskoj ekonomskoj teoriji sa jačanjem državne intervencije tokom 1930-tih godina i nakon II svetskog rata. Bankarstvo u

⁵⁶ Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 6

novijem periodu posmatra banke kao novčana preduzeća i sa stanovišta njihovog uticaja na privredne, finansijske i monetarne tokove u celini.⁵⁷

Kao što je već rečeno bankarstvo kao naučna disciplina o organizaciji i poslovanju banaka razvilo se u drugoj polovini XIX veka kako bi bankare ponaosob osposobila za uspešno vođenje bankarskih poslova. Međutim, od tako pojedinačne mikroekonomske orijentacije nauka o bankarstvu je vremenom sve više poprimila makroekonomsku orijentaciju. To bi značilo da se nauka o bankarstvu ne bavi internim problemima banaka već funkcionisanjem privrede čiji su sastavni delovi banke. Danas se ova nauka posmatra kao kombinacija pojedinačnog i generalnog pristupa poslovanju banaka.

1.2 Predmet nauke o bankarstvu

„Nauka o bankarstvu se bavi bankama kao monetarnim ustanovama i novčanim preduzećima, čija je osnovna posrednička funkcija da snabdevaju potrebnom količinom novca i kredita različite ekonomske subjekte, odnosno bankarstvom kao podsistemom u okviru finansijskog sistema, monetarnog i kreditnog sistema.“⁵⁸

Kao osnovni zadatak nauke o bankarstvu može se navesti istraživanje uloge, značaj i postojanja banaka. Osnovne komponente nauke o bankarstvu su:

- bankarski sistem
- poslovne banke
- bankarske poslovnice

Kao naučna disciplina bankarstvo se prvenstveno bavi:⁵⁹

1. Funkcijom, ulogom i organizacijom u bankarskom i kreditnom sistemu;
2. Bankarskim poslovima, kao što su depozitni, kreditni i ostali poslovi, kao i načelima bankarskog poslovanja;
3. Monetarnom, deviznom i kamatnom politikom koje opredeljujuće utiču na poslovanje banaka;
4. Opštim privrednim i monetarno – finansijskim delovanjem banaka i drugih finansijskih institucija.

⁵⁷ Ibidem, str. 7

⁵⁸ Ibidem, str. 6

⁵⁹ Ibidem, str. 6

2 Bankarski poslovi

Banka je akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koje ima dozvolu za rad Narodne banke Srbije i obavlja depozitne i kreditne poslove, a može obavljati i druge poslove u skladu sa zakonom. Dakle, banka predstavlja novčano-kreditnu ustanovu čije su osnovne aktivnosti obavljanje depozitnih poslova kao i uzimanje i davanje kredita.

„Banka se može smatrati poslovnom jedinicom – preduzećem koja obezbeđuje bankarske usluge u profitne svrhe. U zavisnosti od različitih uslova u kojima se bankarstvo razvijalo u pojedinim zemljama, javile su se i razne definicije banaka. U Engleskoj se smatra da je osnovna karakteristika banaka novčana emisija, u Francuskoj posredovanje u odobravanju kredita, dok je u Nemačkoj njihovo učešće na berzama i bavljenje novčanim špekulacijama“⁶⁰

Banku mogu osnovati domaća i strana pravna i fizička lica isključivo kao akcionarsko društvo. Novčani deo osnivačkog kapitala banke ne može biti manji od 10.000.000 evra u dinarskoj protivvrednosti, prema zvaničnom srednjem kursu na dan uplate, s tim da osnivači banke ne mogu povlačiti sredstva uložena u osnivački kapital banke.

S obzirom na to da banka ima posredničku funkciju između pribavljanja i usmeravanja sredstava, neki od osnovnih bankarskih poslova su sledeći:

- 1) prikupljanje depozita i pribavljanje sredstava,
- 2) kreiranje novca i odobravanje kredita,
- 3) obavljanje platnog prometa.

Međutim, zakon banci dozvoljava da obavlja čitav niz poslova kao što su:⁶¹

- 1) depozitne poslove (primanje i polaganje depozita)
- 2) kreditne poslove (davanje i uzimanje kredita)
- 3) devizne, devizno-valutne i menjačke poslove
- 4) poslove platnog prometa
- 5) izdavanje platnih kartica
- 6) poslove s hartijama od vrednosti (izdavanje hartija od vrednosti, poslovi kastodi banke i dr.)
- 7) brokersko-dilerske poslove
- 8) izdavanje garancija, avala i drugih oblika jemstva (garancijski posao)
- 9) kupovinu, prodaju i naplatu potraživanja (faktoring, forfeiting i dr.)
- 10) poslove zastupanja u osiguranju
- 11) poslove za koje je ovlašćena zakonom
- 12) druge poslove čija je priroda srodna ili povezana s gore pomenutim poslovima

⁶⁰ Ibidem, str. 5

⁶¹ Zakon o bankama, Službeni glasnik RS – broj 107/2005 i 91/2010, član

Takođe, postoje poslovi koji nijedno drugo pravno lice ne sme da obavlja osim banke. To podrazumeva primanje depozita, davanje kredita i izdavanje platnih kartica.

2.1 Poslovi prikupljanja sredstava

„Prikupljanje depozita je osnovni bankarski posao, jer na taj način banka dolazi do prikupljenih i pribavljenih sredstava koja predstavljaju osnov za kreiranje novca i za odobravanje kredita. Kreditni potencijal banaka u obimu i strukturi je pri tom najviše određen depozitima privrede i stanovništva, čemu treba dodati i sredstva pribavljena od drugih banaka. Zbog toga se u svakodnevnom poslovanju banaka ovim poslovima mora posvetiti odgovarajuća pažnja, iako se, bankarskim rečnikom govoreći, ovi poslovi označavaju pasivnim, jer je u njima banka dužnik.“⁶²

Poslovi prikupljanja sredstava prema ročnosti mogu da se podele na kratkoročne i dugoročne. Druga podela je prema načinu prikupljanja, gde se ovi poslovi dele na:

- ~ depozitne i
- ~ nedepozitne.

2.1.1 Depozitni izvori sredstava

Depozitni poslovi predstavljaju pasivne bankarske poslove. Banka se ovde javlja kao dužnik koji treba da plati poveriocima određeni iznos kamate. Depozitni posao spada u osnovne bankarske poslove gde je banka dužnik prema klijentu i po osnovu držanja depozita plaća pasivnu kamatu. „Depozitni potencijal banke predstavlja deo finansijskog potencijala koji je formiran iz spoljnih (tuđih) izvora. Prema standardnoj klasifikaciji on obuhvata bilateralno ugovorene novčane iznose na depozitnim poslovnim računima. Ugovor o novčanom depozitu predstavlja bankarski posao kojim se deponent obavezuje da kod poslovne banke položi određen novčani iznos sa kojim banka može raspolagati, uz obavezu da ga vrati prema uslovima ugovora. Obaveze deponenta su: da položi ugovoreni iznos u ugovoreno vreme, da otkloni dugovni saldo ukoliko je banka izvršila naloge plaćanja bez pokrića na računu i da nalog za uplatu-isplatu upućuje na banku sa kojom je sklopio ugovor.“⁶³

⁶² Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 8

⁶³ Ibidem, str. 212

Depoziti mogu biti prema vrsti:⁶⁴

- ~ dinarski i devizni
- ~ po viđenju i oročeni
- ~ namenski i nenamenski
- ~ dati i uzeti
- ~ sudski, garantni i drugi
- ~ kamatni i beskamatni i dr.

Prema ročnosti depoziti mogu biti:

- ~ kratkoročni
- ~ depozitni novac
- ~ depoziti po viđenju u devizama
- ~ ostali depoziti po viđenju
- ~ ograničeni depoziti
- ~ oročeni depoziti u dinarima i devizama do 1 godine
- ~ oročeni depoziti u dinarima i devizama preko 1 godine
- ~ dugoročni
- ~ dugoročni depoziti u dinarima
- ~ dugoročni depoziti u devizama i
- ~ depoziti za stambeno-komunalnu izgradnju.

„*Depoziti po viđenju* su instrument bezgotovinskog plaćanja. Reč je uglavnom o depozitima koji ne donose kamatu i koji nemaju rok dospeća. Nalaze se na žiro računima i tekućim računima i nazivaju se dnevnim novcem ili novcem po pozivu. Direktno učestvuju u monetarnoj multiplikaciji i preko njih se stvara novac i novi depoziti po viđenju. Za nebankarski sektor oni predstavljaju tezaursani novac i postoji mali interes za njima. Na drugoj strani za banku oni predstavljaju najjeftiniji izvor sredstava. Zbog činjenice da se mogu podizati bez ograničenja i bez najave, oni istovremeno predstavljaju najnestabilniji izvor sredstava banaka. Pored atraktivnosti ovih izvora strategija razvoja banke treba da počiva na sopstvenim nekamatonskim izvorima (akcijskom kapitalu).“⁶⁵

„*Oročeni depoziti* su dugoročna potraživanja nebankarskog sektora od banaka, odnosno dugoročne obaveze bankarskog sektora prema klijentima. Karakteristika ovih depozita – prethodno utvrđeni rok dospeća, datum povlačenja sredstava, kao i veća kamata. Ukoliko klijent želi da povuče ove depozite i pre roka dospeća zaračunava mu se kamata kao na depozite po viđenju.“⁶⁶

⁶⁴ Ibidem, str. 213

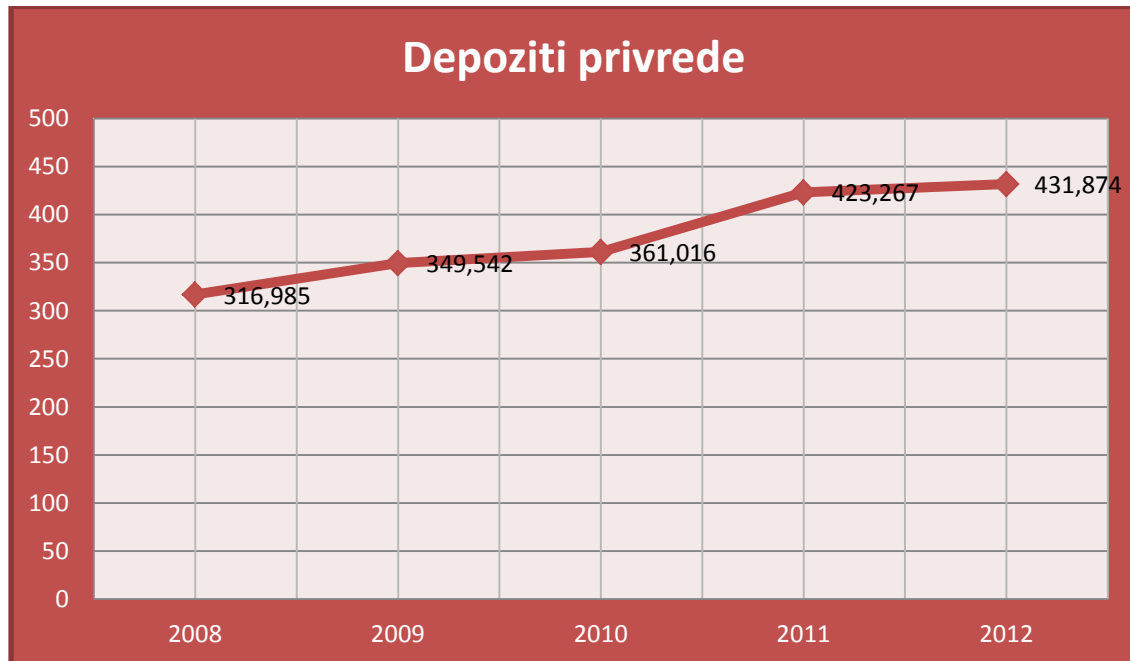
⁶⁵ Ibidem, str. 214

⁶⁶ Ibidem, str. 215

2.1.1.1 Depoziti privrede

Na sledećem možemo uočiti godišnje povećanje iznosa depozita privrede kod poslovnih banaka. Zapažamo da se iznos depozita povećava iz godine u godinu.

Grafikon 1 – Depoziti privrede kod banka (u mil. dinara)

2.1.1.2 Depoziti stanovništva

Na grafikon broj 2 biće prikazano kretanje depozita stanovništva kod poslovnih banaka. Vrednosti su prikazane u milionima dinara i podrazumevaju zajedno dinarske i devizne depozite.

Grafikon 2 – Depoziti stanovništva kod banka (u mil. dinara)

Poređenjem prethodna dva grafika jasno se uočava da stanovništvo polaže mnogo više depozita kod banaka, procentualno i preko 50%. Zbog toga, u sledećoj tabeli ćemo prikazati raspored štednje stanovništva kod banaka.

Tabela 1 – Štednja stanovništva kod banka (u milionima dinara)

	Dinarska štednja			Devizna štednja			Ukupna štednja
	Kratkoročna	Dugoročna	Ukupno	Kratkoročna	Dugoročna	Ukupno	
2004	2.783	369	3.152	100.830	9.883	110.713	113.865
2005	2.823	444	3.267	163.160	26.976	190.136	193.403
2006	6.909	642	7.551	214.207	46.454	260.661	268.212
2007	9.688	1.078	10.766	326.557	55.044	381.601	392.367
2008	9.729	846	10.575	363.529	51.041	414.570	425.145
2009	11.612	787	12.400	500.586	65.591	566.177	578.577
2010	9.658	3.702	13.360	614.314	117.755	732.066	745.428
2011	16.351	3.004	19.355	570.836	204.802	775.637	794.992
2012	16.257	1.374	17.630	731.381	178.469	909.849	927.479

Izvor: www.nbs.rs (pregledano 23. oktobra 2013.)

2.1.2 Nedepozitni izvori sredstava

„Nedepozitna bankarska sredstva predstavljaju dopunska sredstva formirana institucionalnim putem ili `dopunskom delatnošću banaka`. U razvijenim bankarskim sistemima ova sredstva u bilansima banaka kreću se između 10-20% finansijskog potencijala banaka. Postoji stalan trend povećanja učešća nedepozitnih u odnosu na depozitne izvore sredstava.“⁶⁷

U nedepozitne izvore sredstava spadaju:⁶⁸

- ~ kreditni bankarski izvori
- ~ ostali tržišni izvori
- ~ kapital banaka – fondovi banaka

Postoji još i podela nedepozitnih izvora sredstava na:

- ~ kreditne izvore sredstava i
- ~ investicione izvore finansiranja.

⁶⁷ Ibidem, str. 232

⁶⁸ Ibidem, str. 232

2.2 Poslovi plasiranja sredstava

Poslovi plasiranja sredstava predstavljaju aktivne bankarske poslove, gde se banka pojavljuje kao poverilac svojim komitentima. Ova sredstva se prikazuju u aktivi bilansa banke, pa otuda i naziv aktivni bankarski poslovi. Banka odobrava kredit iz prikupljenih depozita i pritom naplaćuje kamatu. Razlika između aktivne i pasivne kamate posmatra se kao rezultat poslovanja banke.

Poslovi plasiranja sredstava prema ročnosti mogu da se podele na kratkoročne i dugoročne. Kratkoročni krediti koji se javljaju su najčešće eskontni, lombardni, akceptni, kontokorentni i avalni. Kao dugoročni krediti najviše su zastupljeni: hipotekarni, stambeni i investicioni kredit.

„Kredit je dužničko-poverilački posao u kome banka kao poverilac stavlja na raspolaganje određenu količinu finansijskih sredstava klijentu – dužniku – u formi koja, pored ostalog, uključuje definisanje kao najvažnijih uslova: kamate, načina otplate, vremena otplate, garancija i sl. Bitna karakteristika kreditnog posla je povratnost, što znači da postoji obaveza dužnika da plasirana sredstva vrati, uvećana za ugovorenu kamatu.“⁶⁹

Prema različitim kriterijumima krediti se mogu razvrstati na sledeći način:⁷⁰

~ prema obliku u kojem se daju:

- naturalni – kredit koji se daje u realnom obliku, najčešće poljoprivrednom proizvodu, a reč je o najstarijem kreditnom obliku,
- robno-novčani – kredit koji se odobrava u robi, a vraća u novcu, najčešće se praktikuje između kompanija međusobno,
- novčani kredit – u savremenim uslovima se uglavnom podrazumeva upravo kredit koji se daje i vraća u novcu

~ prema nameni, odnosno prema upotrebi:

- potrošački – krediti koji su namenjeni potrošačima, a koji povećavaju njihovu platežnu moć i indirektno utiču na porast proizvodnje preko povećanja platežno sposobne tražnje
- proizvođački – krediti namenjeni proizvođačima direktno utiču na porast proizvodnje i dele se na:
 - kredite za obrtne namene – kredite za finansiranje redovnog procesa proizvodnje i
 - investicione namene – krediti koji su namenjeni za kupovinu osnovnih sredstava ili izgradnju pogona

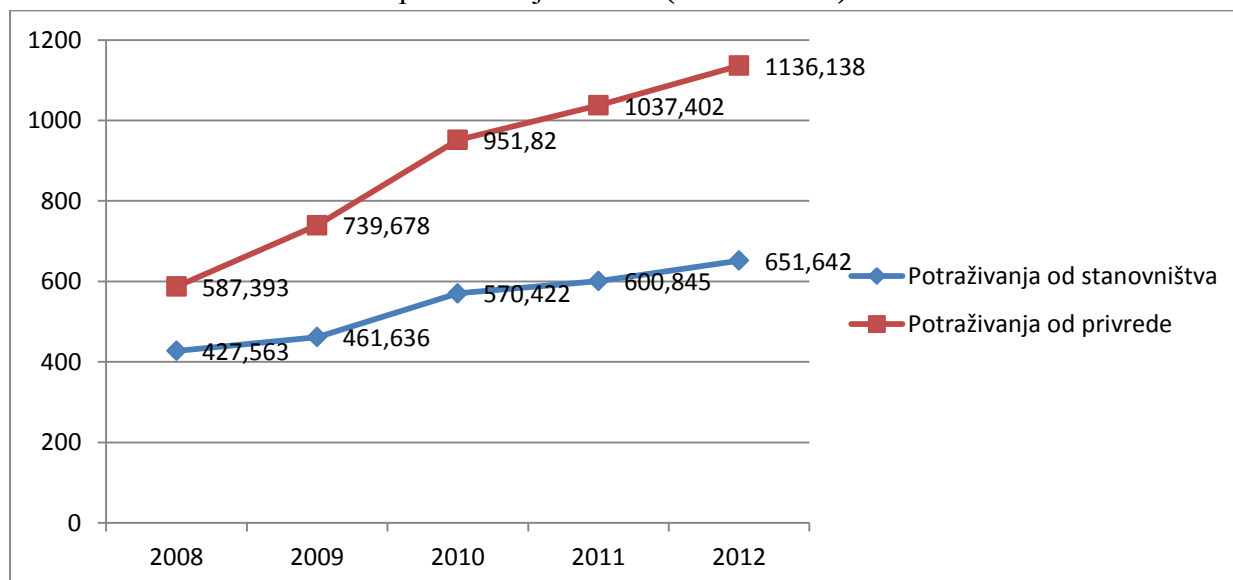
⁶⁹ Ibidem, str. 269

⁷⁰ Ibidem, str. 271, 272

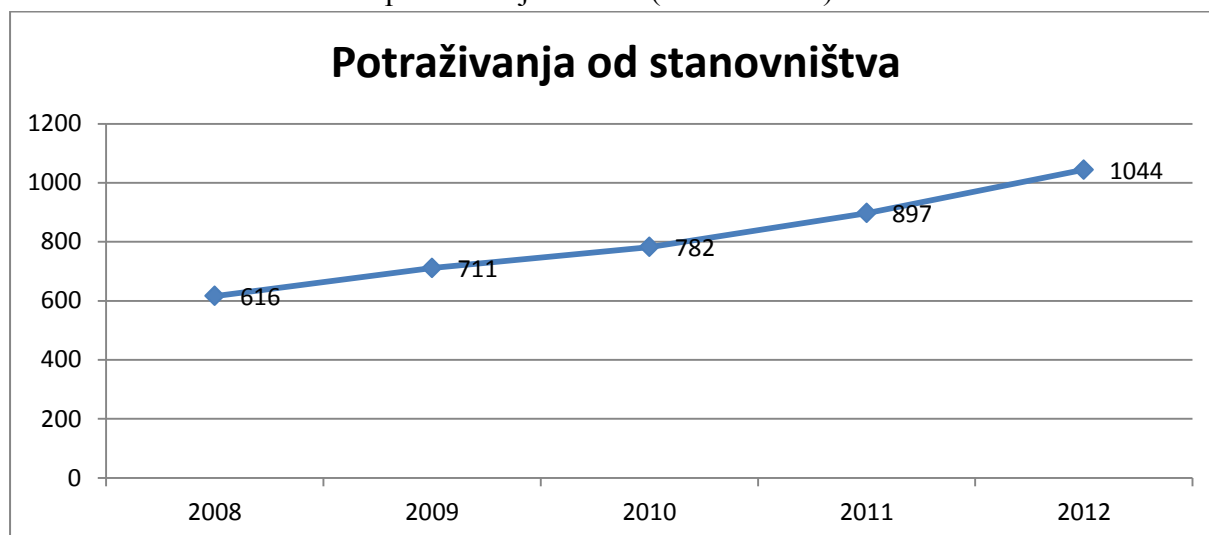
- ~ prema kriterijumu ročnosti:
 - kratkoročni krediti – odobravaju se sa periodom vraćanja do dve godine
 - srednjeročni krediti – odobravaju se na rok od 2 do 10 godina
 - dugoročni krediti – rok dospeća je preko 10 godina
- ~ prema kriterijumu ko je poverilac
 - privatne
 - bankarske
 - javne
 - domaće
 - inostrane
- ~ prema kriterijumu ko je dužnik, odnosno korisnik kredita
 - industrijski
 - komunalni
 - zanatski
 - državni
 - trgovački
- ~ prema kriterijumu obezbeđenja kredita
 - lični – personalni – krediti koji se odobravaju fizičkom licu ili preduzeću bez specijalnog pokrića, a nazivaju se i blanko kreditom, odnosno otvoreni kredit
 - pokriveni ili realni kredit – kredit koji ima realno pokriće u zalaganju realne vrednosti iz kojih se poverilac može naplatiti u slučaju neispunjenja obaveze, a to su hipotekarni, založni i garantni kredit
- ~ prema kriterijumu kamaćenja
 - kamatni – krediti koji predviđaju otplatu uz zaračunavanje kamate kao cene kredita
 - beskamatni – krediti koji ne predviđaju zaračunavanje kamate, već cenu obračunavaju na neki drugi način
- ~ prema kriterijumu povlačenja kredita
 - jednokratne – krediti koji se isplaćuju u jednoj tranši
 - sukcesivne – krediti koji se povlače po odobrenju u više rata.

Na sledećim grafikonima biće prikazani iznosi potraživanja banaka od stanovništva i od privrede. Podaci su preuzeti sa sajta Narodne banke Srbije. Uočavamo da se potraživanja konstantno iz godine u godinu povećavaju.

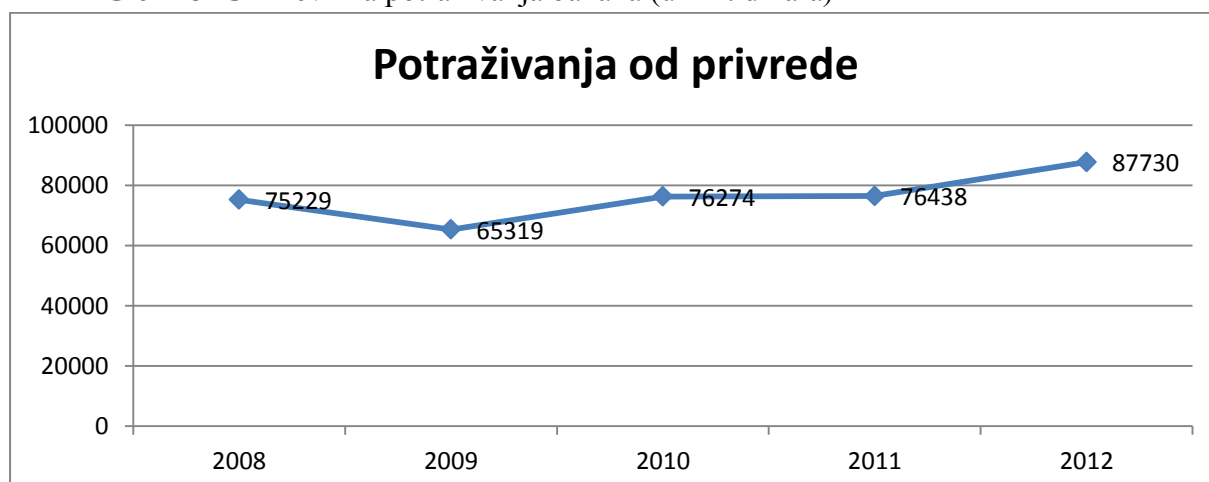
Grafikon 3 – Dinarska potraživanja banaka (u mil. dinara)

Grafikon 4 - Devizna potraživanja banaka (u mil. dinara)

Grafikon 5 - Devizna potraživanja banaka (u mil. dinara)

2.3 Devizno-valutni i menjački poslovi

Menjački poslovi su poslovi kupovine i prodaje efektivnog stranog novca i čekova koji glase na stranu valutu fizičkim licima.

Menjačko poslovanje regulisano je sledećim propisima:

- ~ Zakon o deviznom poslovanju
- ~ Odluka o uslovima i načinu obavljanja menjačkih poslova
- ~ Uputstvo za sprovođenje Odluke o uslovima i načinu obavljanja menjačkih poslova

Zakonom o deviznom poslovanju uređuju se:⁷¹

- 1) plaćanja, naplaćivanja i prenosi između rezidenata i nerezidenata u stranim sredstvima plaćanja i u dinarima
- 2) plaćanja, naplaćivanja i prenosi između rezidenata u stranim sredstvima plaćanja
- 3) kupovina i prodaja sredstava plaćanja između rezidenata i nerezidenata, kao i kupovina i prodaja stranih sredstava plaćanja između rezidenata
- 4) jednostrani prenosi sredstava plaćanja iz Republike Srbije i u Republiku
- 5) tekući i depozitni računi rezidenata u inostranstvu i rezidenata i nerezidenata u Republici
- 6) kreditni poslovi u Republici u devizama i kreditni poslovi sa inostranstvom

Devize i efektivni strani novac mogu se kupovati i prodavati samo na deviznom tržištu. Kupovina i prodaja deviza i efektivnog stranog novca na deviznom tržištu u Republici Srbiji vrši se:⁷²

- 1) neposredno:
 - između banaka i rezidenata, kao i između banaka i nerezidenata
 - između banaka
 - između banaka i Narodne banke Srbije
 - između rezidenata koji imaju ovlašćenje za obavljanje menjačkih poslova i Narodne banke Srbije
 - između banaka i rezidenata koji imaju ovlašćenje za obavljanje menjačkih poslova
- 2) na sastanku međubankarskog deviznog tržišta:
 - između banaka
 - između banaka i Narodne banke Srbije

⁷¹ Zakon o deviznom poslovanju, Službeni glasnik RS – broj 62/2006, 31/2011 i 119/2012, član 1

⁷² Ibidem, član 38

Svi gore pomenuti poslovi, kao i poslovi platnog prometa sa inostranstvom vrše se preko banke. Kupovinu i prodaju efektivnog stranog novca na deviznom tržištu obavlja banka, Narodna banka Srbije, kao i drugi rezidenti koji u skladu sa zakonom obavljaju menjačke poslove. Menjačke poslove, pored banke, mogu da obavljaju i rezidenti, odnosno pravna lica i preduzetnici koji imaju ovlašćenje za obavljanje menjačkih poslova izdato od strane Poreske uprave.

2.4 Poslovi platnog prometa

„Poslovi platnog prometa u zemlji i inostranstvu se obično obavljaju u celosti preko bankarskog sistema. Do 2003. godine u Srbiji je, međutim, najveći deo platnog prometa obavljan kroz specijalizovanu ustanovu SDK (Služba društvenog knjigovodstva), SPP (Služba platnog prometa), odnosno ZOP (Zavod za obračun i plaćanja), a od početka 2003. godine platni promet je u celini prebačen u banke tj. omogućeno je fizičkim i pravnim licima da poslove platnog prometa obavljaju preko poslovnih banaka. Ovi poslovi imaju uticaj i na kreditni potencijal banaka i njihovo poslovanje, zavisno od obima i relativnog odnosa prema obimu na drugi način prikupljenih ukupnih sredstava kojima banka raspolaže.“⁷³

Poslovi platnog prometa obavljaju se u dinarima. Banke obavljaju sledeće poslove platnog prometa:⁷⁴

- 1) vode račune pravnih lica i fizičkih lica koja obavljaju delatnost, izvršavaju interne i međubankarske transakcije plaćanja s tih računa i na te račune
- 2) vode račune fizičkih lica koja ne obavljaju delatnost, izvršavaju interne i međubankarske transakcije plaćanja s tih računa i na te račune
- 3) učestvuju, za račune koje vode, u međubankarskom kliringu i obračunu izvršenih plaćanja
- 4) utvrđuju za svakog klijenta dnevni promet i o tome ih posebno obaveštavaju
- 5) primaju od fizičkih lica uplate u korist računa koji se vode u drugoj banci
- 6) primaju uplate u korist računa fizičkih lica koji se vode u toj banci
- 7) obavljaju gotovinska plaćanja
- 8) obavljaju blagajničko-trezorske poslove i obezbeđuju smeštaj i čuvanje gotovog novca
- 9) primaju i naplaćuju čekove
- 10) organizuju izdavanje platnih kartica i plaćanje platnim karticama i drugim instrumentima plaćanja
- 11) obavljaju i druge poslove platnog prometa u skladu sa zakonom.

⁷³ Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 9

⁷⁴ Zakon o platnom prometu, Službeni list SRJ – broj 3/2002 i 5/2003, Službeni glasnik RS – broj 43/2004, 62/2006, 111/2009 i 31/2011, član 40

2.4.1 Instrumenti platnog prometa u unutrašnjem platnom prometu

Nalozi za plaćanje obavljaju se na jedinstvenim instrumentima platnog prometa. Oblik, sadržinu i način korišćenja ovih naloga propisuje Narodna banka Srbije, a način korišćenja instrumenata platnog prometa kod uplata javnih prihoda, kao i podatke koji se unose u te instrumente, Narodna banka Srbije propisuje na predlog ministarstva nadležnog za poslove finansija.

Odlukom o obliku, sadržini i načinu korišćenja jedinstvenih instrumenata platnog prometa, propisana su četiri instrumenta platnog prometa:⁷⁵

- ~ Nalog za uplatu
- ~ Nalog za isplatu
- ~ Nalog za prenos
- ~ Nalog za naplatu

Nalog za uplatu i nalog za isplatu predstavljaju instrumente gotovinskog plaćanja, dok nalog za prenos i nalog za naplatu predstavljaju instrumente bezgotovinskog plaćanja. Odlukom je takođe propisano da instrumente za raspolaganje sredstvima sa računa čine:

- ~ Menica
- ~ Akreditiv
- ~ Cirkularno kreditno pismo
- ~ Ček

2.4.2 Instrumenti plaćanja u međunarodnom platnom prometu

Instrumenti platnog prometa sa inostranstvom mogu biti:

- ~ bankarska doznaka
- ~ dokumentarna inkaso naplata
- ~ dokumentarni akreditiv
- ~ bankarska garancija

Bankarska doznaka predstavlja nalog koji izdaje banka drugoj banci u inostranstvu da određenom klijentu isplati određeni iznos u navedenoj valuti. Doznake mogu biti nostro i loro, gde kod nostro doznake domaća banka izdaje nalog inostranoj banci, a po nalogu klijenta da izvrši plaćanje na teret njenih sredstava koje ima kod te banke, a kod loro doznake po nalogu ino-banke domaća banka izvršava plaćanje u zemlji sredstvima koja ino-banka ima kod domaće banke.

⁷⁵ Živković, Aleksandar; Stankić, Rade; Krstić, Borko, *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007., str. 318

„Pod *dokumentarnim inkasom* (engl. collection) ili, tačnije, pod ugovorom o dokumentarnom inkasu podrazumeva se takav bankarski posao kod koga banka preuzima obavezu da će po nalogu i za račun svog komitenta (prodavca, nalogodavca) naplatiti novčano potraživanje koje ovaj ima prema trećem licu (kupcu, trasatu) uz istovremenu predaju određenih dokumenata, dok se komitent (nalogodavac) obavezuje da će za to platiti banci proviziju i troškove koje je imala prilikom izvršenja dobijenog naloga i instrukcija. U ovom slučaju banka se pojavljuje kao punomoćnik (zastupnik) svog klijenta.“⁷⁶

Dokumentarni akreditiv predstavlja nalog kupca svojoj banci da na teret njegovih sredstava i za njegov račun isplati ino-partneru određenu sumu novca. Banka otvara akreditiv u banci zemlje ino-partnera sa naznačenim uslovima pod kojima se mogu koristiti sredstva iz akreditiva.

„*Bankarska garancija* je instrument osiguranja plaćanja ili izvršenja ugovornih obaveza kojom banka garantuje da će nalogodavac garancije (preduzeće koje daje nalog banci za izdavanje garancije u korist drugog preduzeća) ispuniti sve obaveze navedene u garanciji prema korisniku garancije (preduzeću u čiju se korist izdaje garancija) u ugovorenom roku. Banka garant je dužna da, ako to ne učini glavni dužnik, ispuni u ugovorenom roku date obaveze prema korisniku garancije. Ove obaveze poizilaze iz kupoprodajnog ugovora između kupca i prodavca, kojim se predviđa izdavanje bankarske garancije sa naznakom: koja će banka izdati garanciju, u kom će momentu biti data garancija, šta će biti garantovano, itd.“⁷⁷

„Bankarska garancija se izdaje u pisanom obliku po osnovu pismenog zahteva za izdavanje garancije koja sadrži podatke o vrsti garancije, korisniku, roku, valuti, kome i kako je dostaviti i dr. Pre nego što se ona izda banka garant proverava bonitet i renome nalogodavca, želeći na taj način da se zaštiti od svakog eventualno mogućeg rizika. Bitni elementi garancije su naziv i sedište banke garanta, naziv i sedište korisnika garancije, predmet i obim (sadržaj) garancije i rok važenja. Od posebnog je značaja u garanciji navesti obaveze banke, maksimalni iznos i do kojeg roka banka ima obaveze.“⁷⁸

„Prema vrsti obaveze koja se garantuje, bankarska garancija se deli na platežne i činidbene.

Platežne garancije su one kojom banka garantuje da će glavni dužnik izmiriti (platiti) svoju obavezu. Ako on ne izvrši ona će sama to učiniti. Ova vrsta bankarske garancije se primenjuje kod kupovine robe na kredit, pa se kao takva daje neposredno prodavcu (izvozniku).

Činidbene bankarske garancije se daju korisniku radi garantovanja izvršenja određenog posla (na primer, izvođenje investicionih radova) na koje se obavezao glavni dužnik. Ova vrsta garancije otuda ne glasi na unapred određeni iznos, već se on utvrđuje

⁷⁶ <http://ipf.rs/trgovinsko-pravo/dokumentarni-inkaso/> (pregledano 20. oktobra 2013.)

⁷⁷ Lukić, Radojko, *Bankarsko računovodstvo*, jedanaesto izdanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2011., str. 108

⁷⁸ Ibidem, str. 108

naknadno u vidu štete, ako glavni dužnik ne izvrši svoju obavezu i poverilac usled toga pretrpi štetu. Najčešće činidbene bankarske garancije su: licitacione, garancije za dobro izvršenje posla, konsignaciona garancija, garancija za povraćaj avansa, carinska garancija, garancija za povraćaj ambalaže, špediterska garancija i sl. Kod činidbenih garancija banka, dakle, nema obavezu da izvrši onu radnju na koju se ugovorim sa inostranim partnerom obavezao glavni dužnik, na primer, povraćaj amabalaže, već samo da nadoknadi štetu koju pretrpi poverilac zbog neizvršene obaveze od strane glavnog dužnika. Ako se određena radnja ne izvrši, ona se pretvara u platežnu garanciju.⁷⁹

2.5 Brokerski poslovi

Brokerske kuće posluju u više različitih oblasti finansijskog sektora i u zavisnosti od toga razlikuju se po svom nazivu i vrsti posla koji obavljaju. Naziv brokeri u Srbiji podrazumeva brokere koji rade na berzi, brokere osiguranja i forex brokere. Ovo su najčešći pojmovi sa kojima se susrećemo, a svaki od njih ima svoje specifičnosti i značenje. Ono što je zajedničko za sve brokere u Srbiji jeste da za poslove za koje su specijalizovani moraju imati sve neophodne dozvole za rad koje propisuju zakoni u Republici Srbiji. Ukoliko je reč o brokerima u Srbiji koji posluju na Beogradskoj berzi podrazumeva se da moraju imati dozvolu za rad koju im daje Komisija za hartije od vrednosti. Ovo se podrazumeva iz činjenice da svoje poslove mogu obavljati isključivo na organizovanom tržištu ili berzi. Kada se radi o poslovima na Forex marketu, brokeri u Srbiji takođe, moraju imati saglasnost Narodne banke Srbije, kao i da poseduju priznate licence za rad od međunarodnih nadležnih organa.⁸⁰

Banka koja obavlja brokerske poslove za svoje klijente može obavljati različite vrste poslova, kao što je navedeno u primeru AIK banke.⁸¹

- posredovanjem u kupovini i prodaji hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata, kupovina i prodaja tih instrumenata u svoje ime, a za račun nalogodavca, odnosno u ime i za račun nalogodavca (brokerski poslovi)
- kupovina i prodaja hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata u svoje ime i za svoj račun, radi ostvarenja razlike u ceni (dilerski poslovi)
- organizovanje izdavanja hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata bez obaveze otkupa neprodatih hartija od vrednosti, odnosno organizovanje uključivanja hartija od vrednosti na organizovano tržište (poslovi agenta emisije)
- otvara i vodi račune hartija od vrednosti kod Centralnog registra u ime i za račun zakonitih imalaca – svojih klijenata (vlasnički račun hartija od vrednosti)

⁷⁹ Ibidem, str. 108

⁸⁰ <http://www.brokersrbija.com/brokeri-u-srbiji> (pregledano 25.10.2013)

⁸¹ http://www.aikbanka.rs/brokersko_dilerski_poslovi (pregledano 25.10.2013)

- izvršava naloge za prenos prava iz hartija od vrednosti i naloge za upis prava trećih lica na hartijama od vrednosti i stara se o prenosu prava iz tih hartija
- naplaćuje potraživanja od izdavalaca po osnovu dospelih hartija od vrednosti, kamata i dividendi za račun zakonitih imalaca tih hartija i stara se o ostvarivanju drugih prava koja pripadaju zakonitim imalcima hartija od vrednosti koji su njeni klijenti;
- pruža usluge pozajmljivanja hartija od vrednosti
- obaveštava akcionare o godišnjim skupštinama akcionarskih društava i zastupa ih na tim skupštinama
- po ovlašćenju klijenta stara se o izvršavanju poreskih obaveza klijenta po osnovu hartija od vrednosti čiji je klijent zakoniti imalac.

2.6 Forfeting i faktoring poslovi

„U savremenoj privrednoj praksi jedan od značajnih mehanizama finansiranja preduzeća je *forfeting*. Ovaj oblik finansiranja javlja se kod velikih pojedinačnih poslova o isporuci opreme, izgradnje objekta po sistemu 'ključ u ruke', izvođenja investicionih radova sa odloženim rokovima plaćanja od jedne do nekoliko godina ili izvoznih poslova. Ugovorom o forfetingu banka, forfeter, preuzima od svog klijenta potraživanje koje on ima prema trećem licu, a koje joj prodavac prenosi uz prenos instrumenata za naplatu potraživanja o rokovima dospeća koje je ugovorio sa kupcem (menica, dokumentarni akreditiv, garancija trećeg lica). Banka prihvata prenos potraživanja i isplaćuje vrednost prenetih potraživanja prodavcu, uz odbitak eskontne kamate, provizije i troškova vezanih za taj posao. Pri tome se banka obavezuje da će snositi rizik naplate prenetih potraživanja. Učesnici u poslu forfetiranja su domaći izvoznik, prodavac, inostrani uvoznik i banka, forfeter, koja preuzima potraživanje. Pored njih u ovom poslu učestvuje i uvoznikova banka preko koje se bavlja ova transakcija.“⁸²

„*Factoring poslovi* predstavljaju specifičan oblik pribavljanja sredstava i to prodajom potraživanja. Faktoring se definiše kao prodaja potraživanja od strane privrednog subjekta posredničkoj organizaciji tzv. faktoru ili faktoring organizaciji koja otkupljuje potraživanja i snosi sav rizik eventualne nemogućnosti naplate potraživanja. Subjekti koji učestvuju u obavljanju faktoring poslova su: klijent, kupac i faktor.“⁸³

⁸² Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 303

⁸³ Ibidem, str. 305

2.7 Franšizing poslovi

„U bankarstvu franšizing je metoda u poslovnoj aktivnosti banke pri čemu banka, prodaje svoje ime i poslovne metode malim i nezavisnim bankama. Davalac franšize dozvoljava da se na osnovu naknade ili posebnog aranžmana o franšizingu formira kompanija koja će koristiti ime i poslovne metode davaoca franšize. Davalac franšize obezbeđuje pri tom obuku, opremu, vrši kontrolu kvaliteta, kao i reklamu na nacionalnom planu. U zamenu za to obezbeđuje proviziju, kao i učešće u profitu korisnika franšize. Korisnik franšize ostaje samostalna banka u pogledu vlasništva.“⁸⁴

2.8 Lizing poslovi

„Poslovi lizinga se koriste u finansijskim transakcijama koje su vezane za plasman proizvoda u zakup, a koji su velike pojedinačne vrednosti (oprema, transportna sredstva i sl.). Preduzeće ili fizičko lice kome je taj proizvod neophodan, a nije u finansijskoj mogućnosti da ga plati odmah u punom iznosu, koristi mogućnost da tu opremu ili saobraćajno sredstvo uzme u zakup, odnosno iznajmi za korišćenje. Za proizvođača, odnosno prodavca aranžman je povoljan, jer prodaje proizvod na kredit i uz finansijsku potporu posrednika u lizingu odmah naplaćuje potraživanje. Korisnik lizinga u isto vreme postiže da može koristiti pomenutu opremu, a da je vremenom otplaćuje plaćanjem zakupnine. Na kraju ugovorenog perioda u kome zakup traje korisnik zakupa postaje i vlasnik predmetne stvari.

Prema vrstama lizing može biti: operativni lizing, finansijski lizing, direktni i indirektni lizing.“⁸⁵

Tabela 2 – Poređenje finansijskog i operativnog lizinga

	FINANSIJSKI LIZING	OPERATIVNI LIZING
Pravno vlasništvo	davalac lizinga	davalac lizinga
Ekonomsko vlasništvo	primalac lizinga	davalac lizinga
Amortizaciju vodi	primalac lizinga	davalac lizinga
Vrsta prometa	promet dobara	promet usluga
U ugovoru dogovoren otkup	da	ne
Cena otkupa	niža od tržišne	tržišna
Trošak za primaoca lizinga	amortizacija + kamate	račun za zakupninu
Trošak za davaoca lizinga	amortizacija	amortizacija
Kada se izdaje račun	na početku, uz predaju predmeta lizinga	mesečno
Kada se plaća PDV	na početku, na ceo iznos lizing naknade	svaki mesec, na iznos zakupnine

Izvor: Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009., str. 308

⁸⁴ Ibidem, str. 311

⁸⁵ Ibidem, str. 307

2.9 Inovativni finansijski i bankarski poslovi

Inovativni bankarski poslovi na doprinose obogaćivanju savremene bankarske prakse. Ovi poslovi doprinose globalizaciji finansijskog tržišta, ali postoji rizik da izozovu veće sistemske rizike kao i nestabilnost.

2.9.1 Sekjuritizacija

Sekjutarizacija bankarskih plasmana predstavlja konverzaciju bankarskih kredita u hartije od vrednosti i njihovu prodaju na finansijskom tržištu. Najčešće se prebacuju hipotekarni krediti koji predstavljaju najveće učešće u paketu.

2.9.2 Rekupovina hartija od vrednosti

„Rekupovina vrednosnih papira (obveznica) su aranžmani na osnovu kojih banke prodaju vrednosne papire koje mogu opet kupiti, s tim da je poznata cena ponovnog otkupa i to u momentu prodaje. Ovo je zapravo kredit banci pokriven HOV.“⁸⁶

2.9.3 Kreditne linije podrške

Kreditna linija predstavlja sporazum između finansijske institucije (banke) i klijenta kojim se uspostavlja maksimalni iznos kredita koji će banka dozvoliti dužniku. Dužnik može u bilo koje vreme da povlači iznos do linije kredita, dok on ili ona ne pređe maksimalan iznos iz sporazuma.

Prednost kreditne linije u odnosu na običan kredit je što se kamata obično ne naplaćuje na iznos neiskorišćene linije kredita, i dužnik može da povlači iznos do kreditne linije u bilo kom trenutku.

2.9.4 Overdraft računi

„Overdraft računi i kreditne kartice predstavljaju mogućnost korišćenja prekoračenja na računu na koje se plaća kamata po kaznenoj stopi. Način korišćenja sredstava sa ovog računa do nivoa limitiranog prekoračenja može biti pomoću kreditnih kartica. Plaćanje

⁸⁶ Ibidem, str. 315

karticom se vrši posle transakcije u određenom roku, čime se realizuje kratkoročni revolving kredit.“⁸⁷

2.9.5 *NOW aranžmani*

„Računi NOW (negotiable order of withdrawal) su oblik računa koji predstavljaju kombinaciju čekovnog, transakcionog novca računa štednje. Donose određenu kamatu na depozitna sredstva na tim računima, a istovremeno su raspoloživi i za tekuća plaćanja.“⁸⁸

2.9.6 *SVOP depoziti*

„SVOP depoziti (cash swap accounts) predstavljaju aranžman u kome deponent banke određuje maksimalni i minimalni limit za svoj čekovni (transakcioni) račun. Postupanje banke prema ovim limitima je predmet posebnih individualno dogovorenih uslova.“⁸⁹

2.9.7 *Hedžing transakcije*

„Hedžing predstavlja posebnu vrstu bankarskih proizvoda koje banke pružaju klijentima, s tim što i same koriste hedžing za svoje potreba radi zaštite stavki u svom bilansu koje su osetljive na promene kamatnih stopa i kurseva domaće i stranih valuta.“⁹⁰

2.9.8 *Elektronsko bankarstvo*

„Elektronski novac u platnom prometu se zasniva na korišćenju savremenih sredstava elektronskog poslovanja u bankarstvu, a predstavlja novčanu informaciju koja se u realnom vremenu prenosi pomoću on-line veze. EFT (electronic fund transfer) predstavlja elektronski prenos transakcionog novca radi plaćanja u prometu ili za finansijske transfere unutar jednog subjekta.“⁹¹

Kao posebni oblici elektronskog bankarstva javljaju se:

- ~ plastične kartice
- ~ POS sistemi
- ~ bankomati
- ~ kućno bankarstvo (homebanking)
- ~ internet bankarstvo
- ~ SWIFT

⁸⁷ Ibidem, str. 315

⁸⁸ Ibidem, str. 315

⁸⁹ Ibidem, str. 315

⁹⁰ Ibidem, str. 312

⁹¹ Ibidem, str. 315

IV

Rizici u bankarskom poslovanju

I neprihvatanje rizika veliki je rizik.

E. Jong

1 Pojam rizika u bankama

Rizik može da se definiše kao neizvesnost ili nesigurnost ostvarenja očekivanog ishoda neke aktivnosti. Sa ekonomskog stanovišta rizik predstavlja verovatnoću nastupanja nekog štetnog događaja. Merenje rizika zahteva razmatranje kako nesigurnosti tako i potencijalnog lošeg uticaja na profitabilnost.

Banke su izložene čitavom spektru rizika u svom poslovanju. Upravo u tome se ogleda specifičnost banaka, jer bankarsko poslovanje spada u visoko rizične delatnosti. U savremenim uslovima, zbog veoma dinamičnih i turbulentnih promena u okruženju ili ekonomskoj sredini u kojoj banke posluju izloženost banke riziku se još povećava. Prema tome, bankarski rizik bi mogao da se definiše kao verovatnoća gubitka pod dejstvom neizvesnih događaja.

2 Upravljanje rizicima banke

Banka je dužna prema zakonu⁹² da obrazuje posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima da bi mogla da identifikuje, meri i procenjuje rizike kojima je izložena u svom poslovanju i upravlja tim rizicima. Takođe, banka mora da odvoji redovne poslovne aktivnosti od aktivnosti upravljanja rizikom. Upravljanje rizicima usklađuje se s veličinom i organizacionom strukturom banke, obimom njene aktivnosti i vrstama poslova koje banka obavlja.

Banka svojim aktima propisuje strategiju i politike za upravljanje rizicima, strategiju upravljanja kapitalom, procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika, kao i upravljanje rizicima, u skladu s propisima, standardima i pravilima struke.

Akti kojima se reguliše upravljanje rizikom treba da sadrže:

- 1) procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika
- 2) procedure za upravljanje rizicima

⁹² Zakon o bankama, Službeni glasnik RS – broj 107/2005 i 91/2010, član 28

3) procedure kojima se obezbeđuje kontrola i dosledna primena svih unutrašnjih akata banke u vezi sa upravljanjem rizicima

4) procedure za redovno izveštavanje organa banke i regulatornog tela o upravljanju rizicima.

Banka je dužna da Narodnoj banci Srbije dostavi, zajedno sa godišnjim finansijskim izveštajem, godišnji izveštaj o adekvatnosti upravljanja rizicima i unutrašnjoj kontroli banke koga odobrava upravni odbor banke. Sadržinu ovog izveštaja i rokove njegovog dostavljanja propisuje Narodna banka Srbije. Izveštaj o adekvatnosti upravljanja rizicima i unutrašnjoj kontroli banke mora sadržati sledeće izjave:

1) da li su upravni i izvršni odbor banke identifikovali značajne rizike

2) da li su politike unutrašnje kontrole i upravljanja rizicima u banci adekvatne i da li se efikasno primenjuju

3) da li su Narodnoj banci Srbije dostavljeni tačni prikazi politika upravljanja rizicima i sistema unutrašnjih kontrola

4) da je utvrđen plan aktivnosti za otklanjanje nedostataka i da se primenjuje ili da će biti utvrđen i dostavljen na usvajanje upravnom odboru banke.

Svaka banka se u svom poslovanju neminovno susreće sa različitim vrstama rizika iz kojih mogu proistići negativni efekti na poslovanje banke. Upravljanje rizicima u bankarskom poslovanju obuhvata identifikovanje, merenje i procenu rizika s ciljem minimiziranja njihovih negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke. Banka je dužna da obrazuje posebnu organizacionu jedinicu u čijem je delokrugu upravljanje rizicima. Takođe, banka je dužna da svojim aktima propiše procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika, kao i za upravljanje rizicima.⁹³

Rizici kojima je banka naročito izložena u svom poslovanju su: rizik likvidnosti, kreditni rizik, tržišni rizici (kamatni rizik, devizni rizik i rizik od promene tržišne cene hartija od vrednosti, finansijskih derivata i robe), rizici izloženosti banke, rizici ulaganja banke, rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena, operativni rizik, pravni rizik, reputacioni rizik i strateški rizik.

⁹³ http://www.nbs.rs/internet/latinica/55/55_6/ (pregledano 01. novembra 2013)

3 Vrste rizika u banci

Postoji mnogo podela rizika u bankarstvu. Rizici banke koji su definisani zakonom obuhvataju sledeće:

- 1) rizik likvidnosti
- 2) kreditni rizik
- 3) kamatni i devizni rizik i ostali tržišni rizici
- 4) rizici izloženosti banke prema jednom licu ili grupi povezanih lica
- 5) rizici ulaganja banke u druga pravna lica i u osnovna sredstva
- 6) rizici koji se odnose na zemlju porekla lica prema kome je banka izložena
- 7) operativni rizik, uključujući i pravni rizik, kao i rizik neodgovarajućeg upravljanja informacionim i drugim tehnologijama značajnim za poslovanje banke.

U radu će biti korišćena podela na najznačajnije bankarske rizike koji se često javljaju u poslovanju banke:

- 1) kreditni rizik
- 2) kamatni rizik
- 3) rizik likvidnosti
- 4) devizni (valutni) rizik

3.1 Kreditni rizik

Kreditni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled neizvršavanja obaveza dužnika prema banci. Kreditni rizik predstavlja osnovni rizik bankarskog poslovanja. Naime, on predstavlja potencijalnu nemogućnost dužnika da banci vrati odobreni kredit u roku dospeća, zajedno sa pripadajućom kamatom. Kreditni rizik određuje se kao verovatnoća da dužnik neće biti sposoban da plati kamatu ili otplatiti glavnicu prema uslovima utvrđenim u ugovoru o kreditiranju.

Ono po čemu se ovaj rizik smatra najznačajnijim jeste činjenica da neizvršavanje obaveza od strane klijenata banke ili nekoliko ključnih klijenata može dovesti do velikih

gubitaka banke, pa čak i do njene nesolventnosti. Radi adekvatnog i efikasnog upravljanja kreditnim rizikom, banka je dužna da, u skladu s propisima Narodne banke Srbije i svojim aktima, obračunava i izdvaja rezerve za procenjene gubitke koji mogu nastati po osnovu bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke.

Osim klasičnih kreditnih poslova, kreditni rizik nastaje i kod trgovanja različitim finansijskim instrumentima na tržištu. Uprkos inovacijama u području finansijskih usluga kreditni rizik je još najznačajniji pojedinačni uzrok stečajeva banaka. Međutim, ovaj rizik ne postoji kad je reč o ulaganju u državne hartije od vrednosti ili bankarske depozite čiju isplatu osigurava država.

Da bi banka smanjila kreditni rizik na što je moguće manju meru, neophodno je da posveti pažnju na sve faze postupka kreditiranja kako bi se utvrdilo gde nastaje kreditni rizik. Monitoringom kreditnog rizika i opreznom selekcijom kreditnih zahteva ovaj rizik može znatno da se umanjí.

3.2 Kamatni rizik

Kamatni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promena kamatnih stopa. . Kada se kamatne stope na finansijskom tržištu promene, to utiče na prihode banaka kao što su prihodi od kamata po kreditima i na trošak kamata na depozite i ostala sredstva koja je banka pozajmila.

Za banku je veoma nepovoljna situacija kada ima zaključene ugovore o kreditu koje je odobrila sa fiksnom kamatnom stopom, a u međuvremenu je na tržištu došlo do porasta kamatnih stopa. Takođe, za banku predstavlja nepovoljnost kada ima ugovore o depozitima na koje je ugovorila plaćanje fiksne kamate, a u međuvremenu je na tržištu došlo do pada kamatnih stopa. Na osnovu ovakvih kretanja, očito je da bi za banku bilo najbolje rešenje kada bi postojala suprotna kretanja kamatnih stopa na tržištu. Za razliku od ugovorenih fiksnih kamatnih stopa, u slučajevima ugovorenih varijabilnih kamatnih stopa banka će biti manje osetljiva na kamatni rizik. Imajući u vidu da u banci postoji različita kompozicija (kombinacija) stavki aktive i stavki pasive osetljivih na promenu kamatnih stopa na tržištu, proizlazi da banka može beležiti povećanje profita ili povećanje gubitka po osnovu kamatnog rizika.

Kamatna stopa bilo kog kredita ili hartije od vrednosti je određena finansijskim tržištem gde se banka prilikom odobravanja kredita nalazi na strani ponude, a na strani tražnje se pojavljuje kada nude usluge depozita javnosti kojim pribavljaju sredstva za plasmane i različita ulaganja. Kada se tržišne kamatne stope kreću, bankari su suočeni sa dve osnovne vrste rizika kamatne stope: rizikom cena i reinvesticionim rizikom. Rizik cena pojavljuje se

kada tržišne kamatne stope rastu, uzrokujući pad tržišne vrednosti većine hartija od vrednosti i kredita s nepromenljivom kamatnom stopom koju banka poseduje. Ako banka želi da proda te finansijske instrumente u periodu kad kamatne stope rastu, mora da bude spremna da prihvati kapitalni gubitak. S druge strane, reinvesticioni rizik pojavljuje se kad tržišne kamatne stope padaju, forsirajući banku na ulaganje sredstava koja u nju priteču u manje profitabilne kredite, obveznice i drugu prihodonosnu aktivu, smanjujući tako očekivane buduće prihode.

3.3 Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled nesposobnosti te banke da ispunjava svoje dospele obaveze. Banka treba da dobrim poslovanjem obezbedi likvidnost i solventnost. Dobrim upravljanjem imovinom i obavezama može da omogućai da u svakom trenutku ispuni svoje dospele obaveze, što predstavlja likvidnost i da trajno ispunjava sve svoje obaveze – solventnost. Usklađivanje raspoloživih sredstava po njihovoj dinamici i vremenu dospeća preko očekivanih priliva i najavljenih odliva predstavljaju osnove menadžmenta banke. Na taj način, obezbeđuje se potrebna cirkulacija likvidnih sredstava, smanjuju se troškovi poslovanja i sprečavaju se poremećaji u održavanju tekuće i ukupne likvidnosti banke kao celine.

Većina bankarskih aktivnosti zavisi od sposobnosti neke banke da osigura likvidnost svojim klijentima. Međutim, kako je posledica izloženosti drugim rizicima, banke rizik likvidnosti često marginaliziraju. Naime, jedno od istraživanja pokazalo je da čak 67% menadžera za upravljanje rizicima američkih banaka smatra da likvidnost uopšte nije problem u njihovim bankama i zbog toga je naročito ne istražuju. Neminovno je da će banka sa adekvatnom likvidnošću mnogo lakše da premosti krizne situacije.

Banka treba svoju kreditnu politiku da prilagodi prema nivou likvidnih sredstava, odnosno izvorima tih sredstava. Ročnost plasmana je determinisana upravo ročnošću izvora. Za održavanje likvidnosti banke i minimiziranje rizika likvidnosti od posebnog je značaja projekcija novčanih tokova tj. priliva i odliva sredstava kao i obezbeđenje sigurnih aranžmana za pokriće trenutno nedostajućih sredstava za vreme realizacije cash flow-a.

3.4 Devizni (valutni) rizik

Devizni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene deviznog kursa. Pod valutnim ili deviznim rizikom podrazumeva se rizik smanjenja profita banke usled promena u deviznim kursovima. Međutim, šire posmatrano valutni rizik bi se mogao definisati i kao rizik od promena u imovini, prihodima i

konkurentskoj poziciji banke zbog oscilacija u visini deviznih kurseva. Banka je izložena valutnom ili deviznom riziku onda kada ima pozicije u aktivi i pasivi koje su u različitim valutama i kada na njih negativno utiču promene na deviznim tržištima. Valutni rizik kao posebna vrsta tržišnog rizika nastaje usled negativnih fluktuacija deviznog kursa koje utiču na otvorene devizne pozicije banke, i to kako one koje se tiču bančinog računa tako i one koje se odnose na račune njenih klijenata. Izloženost banke ovoj vrsti bankarskog rizika pretpostavlja postojanje neto kratke ili duge otvorene pozicije u datoj valuti. Banka ima kratku deviznu poziciju kada su njene devizne obaveze veće u odnosu na deviznu aktivu, a dugu deviznu poziciju kada je njena devizna aktiva veća od devizne pasive. Pri tome, banke koje posluju internacionalno i izvršavaju transakcije na terminskim tržištima imaju velike otvorene pozicije koje se menjaju skoro iz minuta u minut. Otuda, neusklađenost po valutama i roku dospeća predstavlja ključnu karakteristiku poslovanja ovih banaka.

U praksi devizni rizik se sastoji od sledećeg: transakcijskog rizika ili uticaja promena kursa na strana potraživanja i dugovanja koja se temelje na ceni tj. razlika u ceni po kojoj se oni naplaćuju ili plaćaju i ceni po kojoj su priznati u lokalnoj valuti u finansijskom izveštaju neke banke ekonomskog ili poslovnog rizika vezanog za uticaj promene kursa na dugu poziciju neke države npr. depresijacija u lokalnoj valuti može uzrokovati pad uvoza i veći izvoz rizika revalorizacije ili rizika konverzije koji nastaje kada se devizna pozicija neke banke revalorizira u domaćoj valuti ili kad matična institucija sprovodi finansijsko izveštavanje.

Banke koje ne sprovode poslovanje u stranim valutama direktno ne preuzimaju ovaj rizik. Većina banaka meri devizni rizik merenjem neto izloženosti svake valute. Neto izloženost banke je iznos aktive umanjen za iznos pasiva denominovanih u istoj valuti. Potencijalna dobit ili gubitak od izloženosti naznačena je povezivanjem svake neto pozicije sa potencijalnom promenom deviznog kursa za tu valutu u odnosu na domaću valutu.

3.5 Investicioni rizik

Kako bi se smanjio investicioni rizik, ulaganje banke u jedno lice koje nije lice u finansijskom sektoru ne sme preći 10% kapitala banke. Takođe, ukupna ulaganja banke u lica koja nisu lica u finansijskom sektoru i u osnovna sredstva banke ne smeju preći 60% kapitala banke (nije obuhvaćeno sticanje akcija radi njihove dalje prodaje u roku od šest meseci od dana sticanja tih akcija).

Sve veća izloženost banaka ovom riziku uzrokovana je tendencijom raznolikosti bankovnog poslovanja i njenim razvojem od tradicionalno posredničke uloge prema raznovrsnim aktivnostima.

V

**Upravljanje
rizicima u
Raiffeisen
banci**

1 Raiffeisen Bank

Raiffeisen Bank International AG predstavlja instituciju koja nudi usluge privrednog i investicionog bankarstva u Austriji i u srednjoj i istočnoj Evropi. Nastala je spajanjem izdvojenih poslovnih grana kompanija Raiffeisen Zentralbank Österreich AG i Raiffeisen International Bank-Holding AG u oktobru 2010. godine. Vlasništvo je 78,5% običnih deonika banke. Ostatak je u slobodnoj prodaji, a deonice su listirane na Bečkoj berzi. Predstavljena je na nekoliko vodećih nacionalnih i međunarodnih indeksa, uključujući ATX i EURO STOXX Banks.

Raiffeisen Bank International AG nudi privredno i investiciono bankarstvo austrijskim i međunarodnim kompanijama, razgranatu bankarsku i lizing mrežu u srednjoj i istočnoj Evropi, kako za klijente iz privrede, tako i fizička lica, kao i usluge bankarstva i investicija u Aziji i u najvažnijim svetskim finansijskim centrima. Raiffeisen je prve korene u srednjoj i istočnoj Evropi pustila još 1987. godine, kada je osnovala svoj prvi ogranak u Mađarskoj. U zapadnoj Evropi i SAD, Raiffeisen Bank International AG rukovodi ogrankom u Londonu, kao i predstavništvima u Briselu, Frankfurtu, Madridu, Milanu, Parizu, Stokholmu i Nju Jorku. U Aziji, drugom geografskom fokusu grupacije, Raiffeisen Bank International AG upravlja ograncima u Pekingu (sa predstavništvima u Ho Ši Min Sitiju, Hong Kongu, Mumbaiu i Seulu. Ovako snažno prisustvo jasno podvlači strategiju grupacije u pogledu tržišta u razvoju.

Pored bankarskog poslovanja, Raiffeisen Bank International AG upravlja sa nekoliko specijalizovanih kompanija u srednjoj i istočnoj Evropi koje nude rešenja u širokom spektru oblasti, uključujući pripajanja i akvizicije, investicije u vlasničke hartije, razvoj nekretnina, upravljanje projektima i upravljanje sredstvima.

Stalno usmerenje na kvalitet RBI grupacije redovno se ogleda u nizu lokalnih i međunarodnih nagrada, uključujući vodeće publikacije finansijskog sektora kao što su "The Banker", "Euromoney" i "Global Finance".

Raiffeisen banka a.d. Beograd deo je Raiffeisen Bank International AG, a svojim matičnim tržištem smatra srednju i istočnu Evropu (uključujući Austriju). Banka je zvanično otvorena 12. oktobra 2001. godine tokom posete austrijskog kancelara Volkfanga Šusela (Wolfgang Schüssel) Beogradu. Prvobitan naziv banke je bio Raiffeisenbank Jugoslavija a.d.. Takođe, to je bila prva banka osnovana u Jugoslaviji sa 100% kapitalom u stranom vlasništvu (99% je pripadalo Raiffeisen Zentralbank Österreich i 1% austrijskoj kompaniji koja se bavi osiguranjem - Austrian Uniqa Beteiligungs Holding GmbH). Od Beograda, banka se intenzivno širila po celoj Srbiji. Tokom 2004. godine promenila je naziv u *Raiffeisenbank a.d. Beograd*. Kao jedna od vodećih banaka u Srbiji, banka je ostvarila profit od 78 miliona evra u 2008. godini.

Slika 9 – Mreža Raiffeisen banke

Izvor: <http://www.raiffeisenbank.rs> (pregledano 29. novembra 2013)

1.1 Vizija i misija Raiffeisen banke a.d. Beograd

Vizija: Raiffeisen banka a.d. Beograd je jedna od vodeće tri banke u svim ciljnim klijentskim segmentima širom zemlje.

Misija:

- ~ Želimo da gradimo dugoročnu saradnju sa našim klijentima za koje smo otvoren, fleksibilan i konstruktivan partner.
- ~ Proaktivni smo i brzi u ponudi najkvalitetnijih proizvoda.
- ~ Mi smo efikasna i ekonomična organizacija. Poslužemo u sinergiji unutar banke, kao i sa svim našim ograncima u najvećem mogućem obimu.
- ~ Pažljivo upravljanje rizikom je stub oslonca naše celokupne organizacije i procesa.
- ~ Kao članica RBI mreže, doprinosimo postizanju ukupnih ciljeva grupacije, stvarajući održivu i natprosečnu stopu prinosa na kapital.
- ~ Ohrabrujemo naše zaposlene da budu preduzimljivi i pokazuju vlastitu inicijativu, te podstičemo njihov razvoj. Mi smo izvanredan poslodavac koji stavlja poseban akcenat na unapređenje ključnog osoblja i najdarovitijih pojedinaca.

1.2 Makroekonomsko okruženje i perspektive

Nestabilno okruženje u prvoj polovini godine, visoka nelikvidnost realnog sektora, rast problematičnih kredita i recesija u EU uticali su na smanjenu kreditnu aktivnost banaka. S druge strane, višak likvidnosti plasiran je u repo transakcije kod NBS i delimično u T-zapise Ministarstva finansija. Međutim, formiranje nove Vlade i sve preduzete mere u cilju stabilizacije javnih finansija, kao i nov program subvencionisanja kredita koji je Vlada donela u septembru 2012. godine, uticali su na obnavljanje kreditnog ciklusa.

2 Politika upravljanja rizicima Raiffeisen banke

Kao što je već rečeno, upravljanje rizicima predstavlja proces identifikacije, merenja, procene, ublažavanja, praćenja i kontrole rizika kojima je banka izložena ili može da bude izložena. S druge strane, politike za upravljanje rizicima predstavljaju set dokumenata kojim banka reguliše područje upravljanja, nadzora i kontrole izloženosti rizicima. Politike za upravljanje rizicima su deo sveobuhvatnog i pouzdanog sistema upravljanja rizicima, koji je uključen u sve poslovne aktivnosti banke i koji obezbeđuje da rizični profil banke uvek bude u skladu sa utvrđenom sklonošću ka rizicima.

Cilj ovih politika je da definišu način na koji banka upravlja rizicima kojima je izložena ili može da bude izložena tj. definisanje principa, smernica i načela identifikacije, merenja, procene, kontrole i ograničavanja tih rizika. Politike upravljanja rizicima revidiraju se godišnje, a po potrebi i češće ukoliko nastupe značajne promene u profilu banke.

Banka reguliše područje upravljanja, nadzora i kontrole izloženosti rizicima i, s tim u vezi, usvaja, primenjuje i ažurira sledeće procedure:

- ~ procedure za identifikovanje rizika, koje obezbeđuju blagovremeno i sveobuhvatno identifikovanje rizika i omogućavaju analzu uzroka koji dovode do nastanka rizika
- ~ procedure za merenje, odnosno procenu rizika, koje naročito sadrže kvantitativne i kvalitativne metode za blagovremeno uočavanje promena svog rizičnog portfolija, uključujući i nastanak novih rizika i
- ~ procedure za upravljanje rizicima koje sadrže opis postupaka za ublažavanje i kontrolu rizika

2.1 Kreditni rizik

Kreditni rizik predstavlja najznačajniji rizik kojem je Raiffeisen banka izložena u svom poslovanju. Ovaj rizik uključuje:

- ~ rizik koncentracije
- ~ kreditno-devizni rizik
- ~ rizik druge ugovorne strane
- ~ rizik izmirenja/ispоруke
- ~ rezidualni rizik.

Prema politikama banke, u sistemu upravljanja kreditnim rizikom rukovodi se sledećim principima:

- postojanje svesti o rizicima prisutnim u bankarskom poslovanju
- pri preuzimanju rizika poštuje se princip opreznosti, tj. traži se unapred definisan rizikom ponderisan prinos na kapital
- primenjuju se tehnike upravljanja kreditnim rizikom i one se razvijaju u skladu sa nivoom rizika kojem je banka izložena
- poštovanje regulatornih zahteva
- upravljanje kreditnim rizikom u celosti
- nezavisnost funkcija upravljanja i kontrole kreditnog rizika od poslovnih funkcija
- redovno kontrolisanje politika za upravljanje kreditnim rizikom

Najznačajnije politike u sistemu upravljanja kreditnim rizikom su kreditne politike za tri segmenta poslovanja:

- ~ segment poslovanja sa velikim preduzećima
- ~ segment poslovanja sa malim i srednjim preduzećima i
- ~ segment poslovanja s fizičkim licima.

Cilj ovih kreditnih politika je da pruže jasnu sliku u kom pravcu će se razvijati kreditni portfolio banke. Kreditne politike odobrava Upravni odbor banke, što obezbeđuje usaglašenost aktivnosti banke i predloženih zahteva i limita, odnosno uticaja koje ovo ima na portfolio banke sa planovima Upravnog odbora i osnovne strategije RBI Grupe i same banke. Kreditnim politikama se precizno definišu portfolio limiti, kako na nivou ukupnog portfolija, tako i na nivou pojedinih grupa plasmana (po rejtinzima, privrednim sektorima, tipovima proizvoda, instrumenata obezbeđenja itd.)

Takođe, ovim politikama se definišu opšti principi kao i pojedinačni kriterijumi pri odobravanju pojedinačnih plasmana. Poštovanje odredbi kreditnih politika predmet je redovne

kontrole od strane nadležnih organizacija jedinica unutar banke, kao i nadležnih organizacionih jedinica RBI Grupe.

2.2 Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled nesposobnosti banke da ispunjava svoje dospele obaveze. Nastaje usled neusklađenosti rokova dospeća aktive i pasive. Rizik likvidnosti uključuje:

- ~ rizik nemogućnosti finansiranja sredstava o dospeću obaveza po odgovarajućim stopama i
- ~ rizik pretvaranja drugih oblika imovine u gotovinu po razumnoj ceni i odgovarajućem roku.

Upravljanje likvidnošću je jedna od glavnih oblasti u okviru celokupnog procesa upravljanja rizicima u banci. Ono odražava, ne samo zahteve koji se pred banku postavljaju u skladu sa trenutnim uslovima na domaćem i inostranom tržištu kroz sprovođenje poslovnih i investicionih aktivnosti, već i zahteve za upravljanjem likvidnošću u okviru RBI bankarske grupe i zahteve lokalnog regulatora, Narodne Banke Srbije.

Osnovni cilj upravljanja rizikom likvidnosti, u skladu sa odredbama Strategije za upravljanje rizicima, Politike likvidnosti i Politike upravljanja tržišnim rizicima, je održanje nivoa likvidnih sredstava, kako bi se uredno i na vreme izmirivale dospele obaveze po bilansnim i vanbilnasnim pozicijama Banke, odnosno minimizirali negativni efekti na finansijski rezultat i kapital banke.

Osnovni princip u upravljanju likvidnošću je da se obezbedi kontinuirana likvidnost banke, u smislu urednog i pravovremenog izvršavanja novčanih obaveza od strane banke. Banka primenjuje sledeće tehnike i mere ublažavanja rizika likvidnosti:

- ~ održavanje dovoljnog nivoa rezervi likvidnosti, odnosno utrživih likvidnih sredstava
- ~ diversifikaciju izvora finansiranja prema ročnosti i valuti
- ~ smanjenje koncentracije izvora finansiranja prema sektorskoj strukturi, a u cilju formiranja stabilne baze izvora sredstava

2.3 Tržišni rizik

Tržišni rizici su rizici nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled neočekivanih i nepovoljnih kretanja na tržištu. Tržišni rizici nastaju iz rizika

promene vrednosti otvorenih pozicija koje banka zauzima u svom poslovanju: uključuje promene vrednosti portfolia raspoređenih u knjigu trgovanja i bankarsku knjigu.

Cilj upravljanja tržišnim rizikom podrazumeva da banka održava nivo tržišnih rizika u prihvatljivom okviru za banku uz istovremeno maksimiziranje finansijskog rezultata.

Banka je u svom svakodnevnom poslovanju izložena:

- ~ deviznom riziku – riziku mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene deviznog kursa
- ~ cenovnom riziku – riziku nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene vrednosti portfolija finansijskih instrumenata raspoređenih u knjigu trgovanja (dužničke i vlasničke hartije od vrednosti)

Merenje deviznog rizika obuhvata procenu izloženosti primenom regulatornih (pokazatelj deviznog rizika) i interno definisanih modela i metoda (analiza osetljivosti). Banka sprovodi kontinuirano ublažavanje deviznog rizika kroz održavanje rizika na prihvatljivom nivou za profil rizika (sistem regulatornih i interno definisanih limita), kao i utvrđivanjem i primenom adekvatnih mera i tehnika (standardne i derivativne instrumente i mere u delu sredstava i izvora sredstava - putem odobravanja kredita/uzimanje depozita sa deviznom klauzulom), a u cilju umanjivanja i ublažavanja izloženosti deviznom riziku.

U procesu upravljanja, banka uspostavlja sistem internih limita cenovnih rizika (nivo pojedinačnog instrumenta, nivou ukupne pozicije, nivo portfolia - stop loss) koji ima za cilj kontrolu izloženosti i ograničavanje gubitaka Banke koji mogu nastati iz neočekivanih tržišnih događaja/kretanja. Cilj njihovog definisanja i aktivnog upravljanja je smanjenje cenovnih rizika na prihvatljiv nivo koji je moguće kontrolisati i koji Banci omogućava maksimiziranje dobiti i minimiziranje rizika.

2.4 Kamatni rizik

Kretanje kamatnih stopa direktno utiče na stvaranje, generisanje prihoda od kamata usled neusaglašenosti ukupne kamatonosne aktive i pasive ili fiksirane cene kamatonosnih instrumenata. Kamatni rizik predstavlja rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled promene u nivou kamatnih stopa, a u banci se identifikuje na nivou svake pojedinačne transakcije i na nivou cele banke.

Cilj upravljanja ovim rizikom je očuvanje ekonomske vrednosti kapitala banke i optimizacija prihoda, uz minimiziranje negativnih efekata promene kamatnih stopa na kamatonosno osetljive instrumente raspoređene u knjigu trgovanja i u bankarsku knjigu.

Osnovni principi upravljanja kamatnim rizikom odnose se na održanje margine kamatnih stopa, limitiranje ročne i valutne neusklađenosti i optimizaciju cena koštanja izvora.

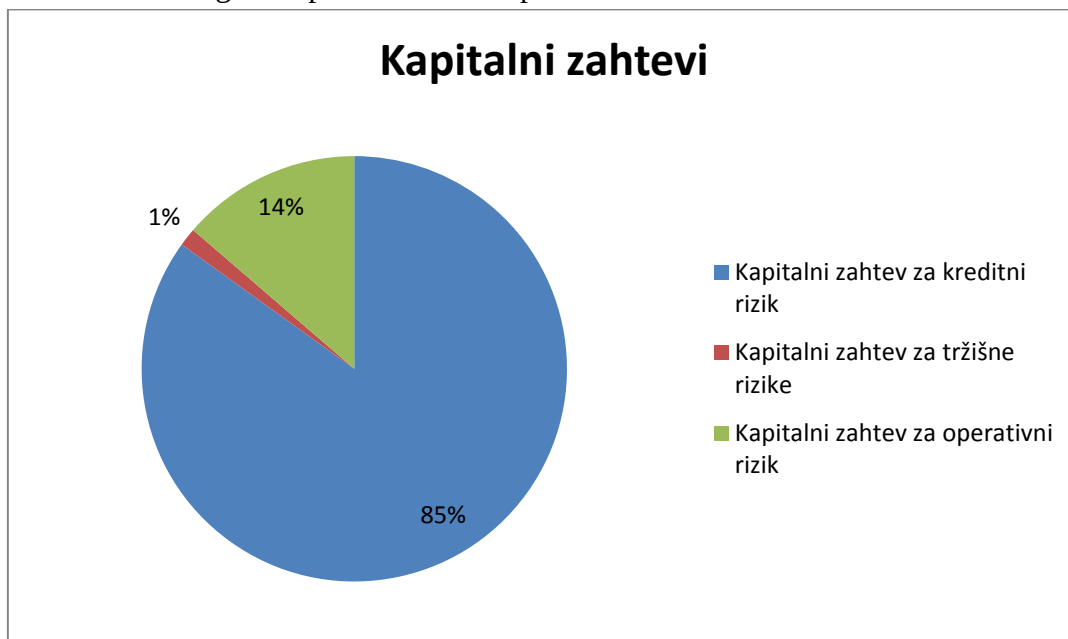
2.5 Operativni rizik

Operativni rizik je rizik mogućnosti nastanka negativnih efekata na finansijski rezultat i kapital banke usled propusta u radu zaposlenih, neodgovarajućih unutrašnjih procedura i procesa, neadekvatnog upravljanja informacionim i drugim sistemima, kao i usled nepredvidivih eksternih događaja.

Generalni okvir za upravljanje operativnim rizicima zasnovan je na standardima i principima dokumenata Baselskog odbora, propisima NBS i smernicama Raiffeisen Bank International AG i implementiran kroz interna akta kojima se definišu proces merenja, upravljanja i kontrole operativnih rizika u banci, kao i podizanja nivoa opreznosti u svim poslovnim aktivnostima banke.

Za sve uočene potencijalne ili već ostvarene rizike utvrđuje se da li je moguće primeniti korektivne mere za ispravljanje trenutno nastale situacije kao i preventivne mere za ublažavanje mogućih negativnih posledica, tj. koje omogućavaju da se sličan rizik ne ponovi.

Grafik 6 – Pregled kapitalnih zahteva po vrstama rizika

3 Organizacija procesa upravljanja

U Raiffeisen banci su organizaciono i funkcionalno razdvojene sledeće aktivnosti:

- ~ upravljanje rizicima (middle office/risk units)
- ~ podrška (back office /credit administartion)
- ~ preuzimanje rizika (front office/risk undertaking units)
- ~ aktivnosti koje se odnose na različite oblasti upravljanja rizicima.

Uspostavljanje jedinstvenog sistema upravljanja rizicima i nadzor nad tim sistemom nadležnost je Upravnog odbora banke. Takođe, usvajanje strategije upravljanja rizicima i politika za upravljanje rizicima, kao i za obezbeđivanje uslova da Izvršni odbor Banke identifikuje rizike kojima je Banka izložena i da vrši kontrolu tih rizika u skladu sa odobrenim politikama i procedurama reguliše Upravni odbor.

Izvršni odbor sprovodi strategiju i politike za upravljanje rizicima i usvaja procedure za identifikovanje, merenje i procenu rizika, kao i upravljanje rizicima, analizira efikasnost njihove primene i izveštava Upravni odbor u vezi tih aktivnosti.

Funkcija upravljanja rizicima u banci je organizovana na sledeći način:

- Sektor za upravljanje rizikom privrede
 - ~ Odeljenje za upravljanje kreditnim rizikom
 - ~ Odeljenje za kreditnu analizu
 - ~ Odeljenje za rano otkrivanje problematičnih plasmana i kreditnu kontrolu
- Sektor za upravljanje rizikom u poslovima sa stanovništvom, malim preduzećima i preduzetnicima
 - ~ Odeljenje za upravljanje rizikom u poslovima sa malim preduzećima i preduzetnicima
 - ~ Odeljenje za upravljanje rizikom u poslovima sa stanovništvom
- Sektor za upravljanje plasmanima sa povećanim rizikom i instrumentima obezbeđenja
 - ~ Odeljenje za restrukturiranje i praćenje plasmana sa povećanim rizikom
 - ~ Odeljenje za rešavanje plasmana sa povećanim rizikom i pravnu podršku
 - ~ Odeljenje za upravljanje instrumentima obezbeđenja
- Odeljenje za upravljanje tržišnim i operativnim rizicima
- Odeljenje za kontrolu rizika.

Ovi sektori i odeljenja su u nadležnosti Chief Risk Officer-a, koji je član Izvršnog odbora.

3.1 Izveštavanje o rizicima

Za eksterne korisnike banka priprema sveobuhvatne i redovne izveštaje o rizicima kojima je izložena u poslovanju. Izveštavanje se vrši u skladu sa zahtevima i propisima Narodne banke Srbije, zahtevima i standardima RBI grupe kao i zahtevima eksternih kreditora.

Interno izveštavanje se vrši za potrebe rukovodstva banke, a u cilju praćenja izloženosti pojedinačnim rizicima i kontrole ispunjenosti uspostavljenog sistema limita, kao i ispunjenosti odredbi politika, planova i strategija u oblasti upravljanja rizicima i celokupnom poslovanju banke.

3.2 Tehnike ublažavanja rizika

Raiffeisen banka u cilju smanjenja rizika kojima je izložena koristi podobne instrumente kreditne zaštite. Podobnost instrumenata se proverava sa aspekta uslova predviđenih važećim propisima NBS, kao i Pravilima RBI Grupe za vrednovanje instrumenata obezbeđenja (Rules for Collateral Evaluation).

Neki od instrumenata su:

- ~ dokumentacija koja obezbeđuje mogućnost naplate iz primljenih instrumenata kreditne zaštite u prihvatljivom roku
- ~ održivost vrednosti dokumentacije u toku trajanja plasmana koji obezbeđuju
- ~ korelacija između kreditne sposobnosti dužnika i vrednosti instrumenata obezbeđenja

4 Analiza rizika

Metodologija koja se primenjuje za procenu izloženosti rizicima u Raiffeisen banci je sledeća:

- ~ za kreditni, tržišni i operativni rizik primenjuje se standardizovani pristup⁹⁴
- ~ rizik likvidnosti – procenat na minimalne kapitalne zahteve utvrđene u skladu sa Odlukom o adekvatnosti kapitala

⁹⁴ Standardizovani pristup omogućava da se na izračunate izloženosti banke primenjuju ponderi rizika u skladu sa ocenom rejtinga eksternih agencija (npr. Standard & Poor's, Moody's i Fitch). Izloženosti bi trebalo da budu ponderisane rizikom nakon odbijanja specifičnih rezervisanja za konkretna potraživanja.

- ~ kamatni rizik – šok kamatne stope, dok za RSD banka primenjuje konzervativniji pristup
- ~ kreditno-devizni rizik – uvećanje zahteva za kreditni rizik primenom add-on faktora na kapitalni zahtev koji se odnosi na potraživanja indeksirana u stranoj valuti, uz mogućnost povećanja u zavisnosti od rezultata stres testova.

Ukupan iznos kapitalnih zahteva na dan 31.12.2012. godine iznosio je 16 020 547 000 dinara. Kako izloženost ovih zahteva kreditnom riziku zauzima najveću udeo, u sledećoj tabeli biće prikazan uporedni pregled kapitalnih zahteva za kreditni rizik po klasama izloženosti. Banka koristi nezahtevane kreditne rejtinge država i centralnih banaka, agencije Moody's Investor Service Ltd, od 31.03. 2012. godine. Za obračun na 31.12. 2011. godine koristila kreditne procene država sporazumno određene od strane agencija za kreditiranje izvoza, potpisnica Sporazuma Organizacije za ekonomsku saradnju i izvoz (OECD) "Arrangement on Guidelines for Officially Supported Credits".

Tabela 3 - Kapitalni zahtevi za kreditni rizik po klasama izloženosti

KLASA	31.12.2012.	31.12.2011.
Izloženost prema državama i centralnim bankama	-	-
Izloženost prema jedinicama teritorijalne autonomije i lokalne samouprave	2.940	3.390
Izloženost prema javnim administrativnim telima	4.473	13.177
Izloženost prema međunarodnim razvojnim bankama	-	1.467
Izloženost prema međunarodnim organizacijama	-	-
Izloženost prema bankama	529.774	425.501
Izloženost prema privrednim društvima	8.493.460	10.407.685
Izloženost prema fizičkim licima	2.896.267	3.078.831
Izloženosti obezbeđene hipotekama na nepokretnostima	751.854	358.097
Dospela nenaplaćena potraživanja	265.090	92.224
Visokorizične izloženosti	-	-
Izloženost po osnovu pokrivenih obveznica	-	-
Izloženost po osnovu ulaganja u otvorene investicione fondove	-	-
Ostale izloženosti	663.103	526.744
Ukupno	13.606.961	14.907.116

Izvor: <http://www.raiffeisenbank.rs> (pregledano 29. novembra 2013)

Iz prethodne tabele, možemo da uočimo da je došlo do smanjenja kapitalnih zahteva u 2012. godini u odnosu na 2011. godinu. Takođe, do smanjenja kapitalnih zahteva došlo je po svim klasama izloženosti, osim za izloženost prema bankama, izloženosti obezbeđene hipotekama na nepokretnostima, kao i dospela nenaplaćena potraživanja.

Što se tiče kapitalnih zahteva za tržišne rizike, banka ih izračunava primenom standardizovanog pristupa i to kao zbir:

- 1) kapitalnog zahteva za devizni rizik za sve poslovne aktivnosti - množenjem zbira ukupne neto otvorene devizne pozicije Banke i apsolutne vrednosti neto otvorene pozicije u zlatu sa 12% bez obzira na njihovu izračunatu vrednost u odnosu na kapital Banke
- 2) kapitalnog zahteva za cenovni rizik za poslovne aktivnosti iz knjige trgovanja - kao zbir kapitalnog zahteva za ovaj rizik po osnovu dužničkih hartija od vrednosti (primenom metode dospeća) pomnoženim sa 1.5. kao i kapitalnog zahteva za cenovni rizik po osnovu vlasničkih hartija od vrednosti pomnoženo sa 1.5.

4.1. Uporedna analiza rizika Raiffeisen banke i Intesa banke

Da bismo imali bolju predstavu o uspešnosti poslovanja Raiffeisen banke, tj. uspešnom upravljanju bankarskim rizicima, uradićemo kratko poređenje sa jednim od glavnih konkurenata banke na teritoriji Srbije i to sa Intesa bankom.

Banca Intesa a.d. Beograd je matično pravno lice u grupi koju čine Banca Intesa a.d. Beograd i Intesa Leasing d.o.o. Banka je ovlašćena od Narodne banke Srbije i registrovana za obavljanje poslova platnog prometa, kreditnih i depozitnih poslova u zemlji i platnog prometa u inostranstvu, i u skladu sa odredbama Zakona o bankama, posluje na principima likvidnosti, sigurnosti i profitabilnosti. Banka Intesa je vodeća banka u Srbiji po svim najznačajnijim kriterijumima uspešnosti bankarskog poslovanja. Tržišni udeo banke u segmentu kredita fizičkim licima je 13,2%, a segmentu depozita fizičkih lica 14,7%. U segmentu pravnih lica tržišni udeo u kreditima je 17,3% a u depozitima 21,5%. Što se kreditnog rizika tiče, banka Intesa svojim internim aktima, politikama i procedurama, obezbeđuje adekvatan sistem upravljanja kreditnim rizikom i svođenje kreditnog rizika na prihvatljiv nivo. Banka upravlja kreditnim rizikom na način da utvrđuje limite nivoa kreditnog rizika, tako što utvrđuje granice prihvatljivog kreditnog rizika u odnosu na jednog ili više dužnika.

Tabela 4 – Prikaz kapitalnih zahteva na dan 31.12.2012. godine (u hilj. dinara)

	Raiffeisen banka	Banka Intesa
Ukupna aktiva	203.535.943	413.329.589
Kapital	55.766.717	90.051.831
Kapitalni zahtevi	16.020.547	29.649.326
Kapitalni zahtevi za kreditni rizik	13.606.962	25.681.189
Kapitalni zahtev za tržišne rizike	220.457	-
Kapitalni zahtev za operativni rizik	2.193.128	3.968.137
Neto rezultat	5.782.949	9.492.958

Izvor: <http://www.raiffeisenbank.rs> i <http://www.bancaintesa.rs> (pregledano 10. Decembra 2013.)

Kao što se vidi iz tabele 4, ukupan kapitalni zahtev banke Intesa iznosi 29.649.326 hiljada dinara, od čega se na kreditni rizik odnosi 25.681.189 hiljada dinara (86,62%), a na operativne rizike 3.968.137 hiljada dinara (13,38%). Banka nije računala poseban kapitalni zahtev za tržišne rizike zato što nisu materijalno značajni. S druge strane, ukupan kapitalni zahtev Raiffeisen banke iznosi 16.020.547 hiljada dinara, od čega se na kreditni rizik odnosi 13.606.962 hiljada dinara (84,93%), a na operativne rizike 2.193.128 hiljada dinara (13,69%). Iz ovog navedenog poređenja, možemo da uočimo da iako banka Intesa ima mnogo veće iznose kapitalnih zahteva u odnosu na Raiffeisen banku, procentualni udeo svakog rizika u kapitalnim zahtevima je približno jednak. Međutim, za razliku od banke Intesa, Raiffeisen banka računa i tržišne rizike u iznosu od 220.457 hiljada dinara (1,38%).

Posmatrajući sa strane prinosa na kapital, kod Raiffeisen banke neto dobit iznosi 5.782.949 hiljada dinara, što predstavlja 10,37% kapitala, dok kod banke Intesa ta dobit iznosi 10,54% kapitala. S obzirom da se procenti prinosa na kapital malo razlikuju, možemo da zaključimo da ove dve banke na skoro isti način upravljaju poslovanjem. Zbog toga i predstavljaju vodeće banke u Republici Srbiji.

4.2. Obezbeđenje kredita

Kako bismo što bliže pojasnili uticaj revizije na donošenje odluka o plasmanima banke, napravićemo kratak pregled procedure zahteva za kredit kod malih pravnih lica koji nisu obveznici revizije i kod srednjih i velikih pravnih lica koji po zakonu moraju da revidiraju svoje finansijske izveštaje.

Kreditni zahtevi za mala preduzeća i preduzetnike Raiffeisen banka nudi bez mnogo sistema obezbeđenja. Za ove kredite mogu aplicirati preduzeća i preduzetnici koji su registrovani na teritoriji Srbije, koji imaju minimalno dve godine aktivnog poslovanja, ostvaruju pozitivan finansijski rezultat i uredno izmiruju obaveze prema poveriocima i državi. Odobravaju se po vrlo povoljnim uslovima i mogu biti dinarski, devizni ili dinarski sa deviznom klauzulom. Kao sredstva obezbeđenja traže se:

- ~ menica firme, ovlašćenja i lične menice vlasnika
- ~ jemstvo drugog pravnog lica
- ~ hipoteka I reda na nepokretnost
- ~ zaloga na opremu ili vozila

Kreditni zahtevi za privredu, tj. za srednja i velika preduzeća predstavljaju važan segment poslovanja Raiffeisen banke. U ponudi se nalaze kratkoročni i dugoročni krediti koji mogu biti za finansiranje obrtnih sredstava, struktuirano finansiranje trgovine, refinansiranje obaveza prema drugim bankama, pozajmice po tekućim računima klijenata, eskont menica,

faktoring ili dugoročni za finansiranje nabavke opreme i proširenja kapaciteta, finansiranje izgradnje poslovnih objekata, projektno finansiranje, finansiranje iz posebnih izvora (sredstva Evropske Investicione banke i sredstva za energetska efikasnost).

Potrebna dokumentaciju za kredit sadrži sledeće:

- ~ Zahtev koji sadrži opis kompanije i posla za koji se kredit traži, željeni iznos i rok kredita
- ~ Ukoliko se radi o dugoročnom finansiranju, potrebni su i elementi biznis plana (struktura ulaganja, opravdanost investicije), ugovor sa ino-partnerom i sl.
- ~ Kompletne finansijske izveštaje (bilans stanja i uspeha, uključujući i napomene) za poslednja tri obračunska perioda
- ~ Predlog instrumenata obezbeđenja koje možete ponuditi

Iz prethodno navedenih činjenica, kao i iz mnogih razgovora koji su održani tokom ovog istraživanja sa predstavnicima banaka, možemo da zaključimo da revizija ima uticaja kod donošenja odluke banke o finansiranju određenog privrednog društva. Naime, banka zahteva od klijenta da prilikom podnošenja zahteva dostavi finansijske izveštaje i na osnovu njih vrši analizu uspešnosti poslovanja datog privrednog subjekta. Zbog toga je veoma bitno da podaci u finansijskim izveštajima budu istiniti i objektivni, a upravo to garantuje proces revizije i sam izveštaj nezavisnog revizora koji predstavlja krajnji rezultata kompletnog tog procesa. Revizija podiže kredibilitet finansijskih izveštaja i samim tim banka može uspešnije i realnije da proceni rezultate poslovanja klijenta koji aplicira za kredit.

Naravno, pored analize finansijskih izveštaja, banka mora da obavi i druge analize i pronađe sredstva obezbeđenja kako bi rizike svela na najmanji mogući nivo. Tako da i pored revidiranih finansijskih izveštaja, banka sprovodi niz drugih operacija kako bi se uverila da će joj plasirana sredstva biti vraćena zajedno sa pripadajućom kamatom.

Zaključak

U ovom master radu namera je bila da se prikaže povezanost prikazivanja i sastavljanja finansijskih izveštaja sa revizijom, kao i korišćenje tih izveštaja u funkciji smanjenja bankarskog rizika. Značaj revizije je u tome što podiže kredibilitet finansijskih izveštaja i omogućava korisnicima visok stepen uveravanja.

Cilj revizije sastoji se u utvrđivanju činjenica i dokaza radi izražavanja mišljenja o tome da li izveštaji istinito i objektivno prikazuju stanje privrednog društva i njegove rezultate poslovanja. Nepravilnosti u finansijskim izveštajima mogu se odnositi na nepridržavanje zakona i drugih propisanih okvira za finansijsko izveštavanje.

Banke i ostale finansijske institucije u svom poslovanju susreću se sa brojnim poteškoćama. Savremeno bankarsko poslovanje je svakodnevno izloženo postojećim i novim rizicima. Rizici, kao mogućnost apsolutnog ili relativnog gubitka u odnosu na očekivanja u poslovanju banaka, su karakteristika svakog bankarskog posla. Da bi se rizik izbegao, ili barem doveo u prihvatljive granice, potrebno ga je analizirati i upravljati njime. Svi faktori koji utiču na pojavu rizika istražuju se u procesu finansijske analize, odnosno analize kreditne sposobnosti preduzeća. Postupak finansijske analize obuhvata analizu poslovanja preduzeća u prošlosti i sadašnjosti kako bi se što pouzdanije prognozirala njegova buduća poslovna aktivnost.

Bankarstvo se kao naučna disciplina o organizaciji i poslovanju banaka razvilo u drugoj polovini 19 veka i sve do danas ima tendenciju rasta i razvijanja. Takođe, u Srbiji trenutno postoji 30 banaka koje aktivno posluju. Svaka od njih ima širok obim poslova koje obavlja. Zbog toga, organizacija poslovanja je jedna od najvažnijih disciplina koje bi trebalo banke da praktikuju.

Značaj banaka je neupitan, jer današnje poslovanje svakog privrednog društva ne može da se zamisli bez postojanja banaka i savremenih načina za izvršavanje transakcija. S druge strane, neminovan je i značaj postojanja banaka za fizička lica.

Takođe, razvojem kroz istoriju i sve većom prisutnošću revizije u privredi i funkcionisanju ekonomije, revizija je podigla svoju značaj. Dajući mišljenje o finansijskim izveštajima, revizijom se sprečava potencijalan konflikt između menadžmenta i korisnika finansijskih izveštaja. Revizija je pokazala jasno svoju svrhu još u trenutku nastanka, tj. nakon industrijske revolucije. Razdvajanjem funkcije menadžmenta od funkcije vlasnika, potreba za dodatnim izvorima finansiranja, kao i kršenja zakona i prava funkcionisanja privrede, prikazuje jasnu svrhu revizije.

Imajući u vidu sve gore navedeno, možemo da zaključimo da je bankarstvo jedan jako složen proces koji mora da se planira. S obzirom na kompleksnost poslova koji se obavljaju u jednoj bankarskoj instituciji, postoji veća mogućnost da se izađe u susret raznovrsnih potrebama korisnika. Takođe, razvoj informacionih tehnologija uslovio je da se većina bankarskih poslova obavlja u kratkom vremenskom roku i zbog toga se još lakše ispunjavaju potrebe u sadašnjem brzom načinu života.

S obzirom na kompleksnost poslova koji se obavljaju tokom revizije, smatra se da rezultati vršenja revizije mogu da koriste velikom broju korisnika. Međutim, u bankarskoj praksi pored revidiranih finansijskih izveštaja, sprovodi se niz različitih procedura kako bi se umanjio rizik.

Analizom upravljanja rizicima u Raiffeisen banci, dolazimo do zaključka da se kao jedna od vodećih banaka susreće sa skoro svim rizicima koji u teoriji bankarskog poslovanja postoje. Uspešno upravljanje rizicima potvrđuje i činjenica da konkurentna banka koja primenjuje slične sisteme upravljanja rizicima, ostvaruje gotovo iste prinose na osnovni kapital.

Na kraju, možemo da zaključimo da revizija daje objektivno mišljenje da finansijski izveštaji određenog pravnog lica istinito prikazuju stanje imovine i rezultate poslovanja i time pomaže banci kao kreditoru da jasno oceni klijenta kako bi se uverila da će joj plasirana sredstva biti vraćena zajedno sa pripadajućom kamatom, ali da bi banka značajno umanjila svoje rizike tokom kreditiranja mora da, pored revidiranih finansijskih izveštaja, uspešno organizuje upravljanje rizicima i da sprovodi različite politike obezbeđenja datih plasmana.

Literatura

- (1) Andrić, Mirko; Krsmanović, Branko; Jakšić, Dejan, *Revizija – teorija i praksa*, Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet Subotica, Subotica, 2009.
- (2) Barjaktarović, Lidija, *Monetarno-kreditni i devizni sistem*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- (3) Barjaktarović, Lidija, *Transformacija domaće banke u savremenu evropsku banku*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (4) Barjaktarović, Lidija, *Upravljanje rizikom*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (5) Cekić, Srđan, *Kreditni rizik u bankarskom poslovanju*, Čigoja štampa, Beograd, 2009.
- (6) Claessens, Roger Jean, *Banka u savremenom svetu* [prevod Svetlana Raičević], Udruženje banaka Srbije, Beograd, 2009.
- (7) Coderre, David, *Interna revizija : automatizacijom do efikasnosti*, Savez računovođa i revizora Srbije, Beograd, 2011.
- (8) Cvetinović, Milivoje, *Upravljanje rizicima u finansijskom poslovanju*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (9) Dušanić, Jovan, *Bankarstvo*, treće dopunjeno izdanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2011.
- (10) Filipović, Luka, *Metode vrednovanja rizika*, Štamparija Nauka i društvo, Beograd, 2011.
- (11) Hadžić, Miroljub, *Bankarstvo*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (12) Ivaniš, Marko; Nešić, Sandra, *Poslovne finansije*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011.
- (13) Jazić, Viktorija, *Rizici u bankarskom poslovanju*, Stubovi kulture, Beograd, 2008.
- (14) Jeremić, Zoran, *Finansijska tržišta*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (15) Jeremić, Zoran, *Finansijska tržišta i finansijski posrednici*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
- (16) Jović, Zoran, *Menadžment finansijskih institucija*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (17) Knežević, Goranka, *Analiza finansijskih izveštaja*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (18) Krasulja, Dragan; Ivanišević, Milorad, *Poslovne finansije*, deseto izdanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007.
- (19) Lukić, Radojko, *Bankarsko računovodstvo*, jedanaesto izdanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2011.

- (20) Lukić, Radojko, *Računovodstvo trgovinskih preduzeća*, deseto dopunjeno izdanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2011.
- (21) Medojević, Mirjana; Samardžić, Ilija, *Računovodstvo : osnovi računovodstva*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006.
- (22) Milojević, Dušan, *Finansijska revizija i kontrola*, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2006.
- (23) Miljević, Milan, *Metodologija naučnog rada*, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, Pale, 2007.
- (24) Petrović, Zoran, *Finansijsko izveštavanje*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011.
- (25) Petrović, Zoran, *Međunarodni standardi revizije*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- (26) Petrović, Zoran, *Računovodstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (27) Petrović, Zoran, *Računovodstvena regulativa*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (28) Petrović, Zoran, *Upravljačko računovodstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2013.
- (29) Radovanović, Radiša, *Finansijsko izveštavanje*, prvo izdanje, Ekonomski fakultet, Beograd, 2001.
- (30) Sekulović, Bogdan, *Analiza poslovanja preduzeća*, drugo izdanje, Beogradska poslovna škola, Beograd, 2005.
- (31) Stakić, Budimir, *Međunarodne finansijske institucije*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
- (32) Stakić, Budimir; Barać, Slobodan, *Međunarodne finansije*, peto izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- (33) Stanišić, Milovan; Stanojević, Ljubiša, *Evaluacija i rizik*, četvrtro izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (34) Stanišić, Milovan; Stanojević, Ljubiša, *Metodologija revizije banaka*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (35) Stanišić, Milovan, *Revizija*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2008.
- (36) Stanišić, Milovan; Vićentijević, Kosana, *Revizijski zaključni izveštaj*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (37) Stanišić, Milovan; Stanojević, Ljubiša, *Revizija i primena kompjutera*, drugo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- (38) Škarić-Jovanović, Kata, *Finansijsko računovodstvo*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2011.
- (39) Unković, Milorad, *Međunarodna ekonomija*, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.
- (40) Unković, Milorad; Milosavljević, Milan; Stanišić, Nemanja, *Savremeno berzansko i elektronsko poslovanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2010.

- (41) Unković, Milorad; Stakić, Budimir, *Spoljnotrgovinsko i devizno poslovanje*, drugo izmenjeno izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011.
- (42) Vujović, Ratko, *Upravljanje rizicima i osiguranje*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2009.
- (43) Vukadinović, Predrag; Jović, Zoran, *Investicije*, prvo izdanje, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2012.
- (44) Živković, Aleksandar; Stankić, Rade; Krstić, Borko, *Bankarsko poslovanje i platni promet*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2007.

Internet izvori:

- (45) AIK banka - <http://www.aikbanka.rs>
- (46) Agencija za privredne registre – <http://www.apr.gov.rs>
- (47) Banka Intesa - <http://www.bancaintesa.rs>
- (48) Broker Srbija - <http://www.brokersrbija.com>
- (49) Državna revizorska institucija - <http://www.dri.rs>
- (50) Institut za pravo i finansije - <http://ipf.rs>
- (51) International Federation of Accountants (IFAC) - <http://www.ifac.org>
- (52) Narodna banka Srbije – <http://www.nbs.rs>
- (53) Raiffeisen banka - <http://www.raiffeisenbank.rs>

Ostali izvori:

- (54) Zakon o bankama, Službeni glasnik RS – broj 107/2005 i 91/2010
- (55) Zakon o deviznom poslovanju, Službeni glasnik RS – broj 62/2006, 31/2011 i 119/2012
- (56) Zakon o osiguranju depozita, Službeni glasnik RS – broj 61/2005, 116/2008 i 91/2010
- (57) Zakon o platnom prometu, Službeni list SRJ – broj 3/2002 i 5/2003, Službeni glasnik RS – broj 43/2004, 62/2006, 111/2009 i 31/2011
- (58) Zakon o privrednim društvima, Službeni glasnik RS – broj 36/2011 i 99/2011
- (59) Zakon o računovodstvu i reviziji, Službeni glasnik RS – broj 46/2006
- (60) Zakon o računovodstvu, Službeni glasnik RS – broj 62/2013
- (61) Zakon o reviziji, Službeni glasnik RS – broj 62/2013
- (62) Zakon o radu, Službeni glasnik RS – broj 24/2005 i 61/2005